

رەخنەیا زمانقانی بۆ رۆمانا کۆچۆ: تیورا گەھاندنا زمانیا رومان یاکوبسنی

حمدیه حسن محمد و عماد وهیسی

پشکا زمانئ کوردی، کۆلیژا زمانان، زانکویا دهوك، هەرێما کوردستان، عێراق

((مێژوو یا وهەرگرتنا قەکولینی: 6 ئاداری، 2022، مێژوو یا رەزامەندیا بەلافکرئی: 8 گولان، 2022))

پوختە

پروسیسا گەھاندنی وهک پیدقیهەکا سەرەکی د ژیانیدا، بوویه جهئ گرنگیپیدانا گەلهک ژ تیورفانان، ئەفجا تیور د بوارین جۆراوجۆردا ل دور قئ پروسیسن داناینه و، ژبەر گرنکیا رۆلی زمانی، ههولدان بۆ قەکولینا زمانی ب مەبەستا دیارکنا ئەرکین وی د پروسیسا گەھاندنیدا ژ بابەت و ئاریشپین گرنگبوویه، ئەوژی ب هژمارتا زمانی ب هیزترین و بەرفرهترین ستوینین گەھاندنی د ناقبەرا مروقاندا، لەورا مروقی بەردەوام ههولدايه شپواز و پیکین قئ پروسیسن د گەل کەسین دەورووبەردا پینشبیخیت و بەرهف باشتر ببت. زانایین زمانقانی تیور د بوارئ گەھاندنا زمانیدا داناینه، ژ وان ئی تیورا ئەرکین زمانیا (رومان یاکوبسن) یه ب مەبەستا بەرزکنا شپواز و پیکین زمانی بۆ رابوون ب گەھاندنا ئەکتیقانه د ناقبەرا مروقاندا. دانانا (یاکوبسن) ی بۆ تیورا ئەرکین زمانی جهختکرنه ل سەر بابەتی ئەدەبیەتا بەرهەمی ئەدەبی د پروسیسا گەھاندنا زمانیدا یا کول سەر شەش ئەرکان دابەشکری، ئەوژی: ئەرکئ فریکەری ههلهچوون/دەبرینە و ئەرکئ وهرگری تیکههاندن/کاریگەر بوونه و ئەرکئ یهیمئ شعریهت/ ئیستاتیکیه، ئەرکئ چارچوقه بۆقەگەری/رەوانەکرین بجهدهینیت، ئەرکئ کەنالی گەھاندنی/ئاگەهدارکرین و بەردەوامیدانه ب پروسیسا گەھاندنی، ئەرکئ کودی میتازمانیه. د ئەنجامدا مەبەست ژ ئەرکئ شعریهتی ل دەف (یاکوبسن) ی، زمانئ ئەدەبی زمانهکی تاکانهیه خودان بهایهکی جوان و ئیستاتیکی تابهتە ژ زمانئ ئاسایی رۆژانه جودایه، زیدەباری دیارکنا بهایین ئیستاتیکی د ناف تیکستیدا ب ریکا وینین هونەرین لیکچواندنئ و خواستنی و تابهتەندیا ههفتهریبی...هتد.

په یقین کللیک: تیور، زمان، زمانقانی، ئەرک، فاکتەر، گەھاندن.

پیشەکی

بخووه دگرت، ل میانیا راهه و شروقه کرنا په یاما زمانیا کۆچۆی و سهلماندنا وئ چەندی کو زمانئ دارشتنا کۆچۆ زمانهکی ئەدەبی بەرزە و گەلهک ژ زمانئ رۆژانه یئ ئاسای دویره. گرنکی د وئ چەندی دابه، ئەقە ئیکەم پینگا قە دەهیبیاتا کوردیدا ب تابهتی د بوارئ رۆمانیدا و د شیاندايه ببیتە رپخوشکەرەک بۆ جودا کرنا رۆمانین ئەدەبی ژ رۆمانین بازرگانی و هاندەرەکه بۆ نقیسەرین گەنج داکو د بیاقئ رۆمانا ئەدەبیا رەسەندا پینگا قین باشتەر و زانستیر بها قیزن. مەبەست ژ دەستنیشانکرنا ئەرکین گەھاندنا زمانیا رومان یاکوبسنی د ناف رۆمانا کۆچۆدا، بەرچا قخستنا ئاستی هونەرین رۆمانییه کو هەتا چ راده شیايه بەرهف ئەدەبیەتی یان شعریهتی بجیت.

(یاکوبسن) ی تیورا خو یا گەھاندنا زمانیا ب ناقودەنگ بۆ دیارکنا رۆلی ئەرکین زمانی ژ بۆ بجهینانا پروسیسا گەھاندنی دارشتیه، د ئەنجامدا هەر فاکتەرەک ژ فاکتەرین بجهینانا پروسیسا گەھاندنی ئەرکەکی زمانین کارا ژئ په یدادبیت، کو د شەش ئەرکاندا تیورا وی دهیتە بجهینان. ئارمانج ئەوه دیارکنا وئ په یوه نیدییه ئەوا دناقبەرا زمانقانی و ئەدەبیدا هە. د گەل دەستنیشانکرنا چارچوقئ بنەرەتین نیقیسینا رۆمانا کۆچۆ. زیدەباری ئاشکرا کرنا رادی ئەدەبیەتا رۆمانا کۆچۆ، ب ریکا بەرچا قکرنا تادییه تمەندی و بهایین سیمانتیکی و ئیستاتیکی یین ئەف رۆمانه

ته‌وه‌ری ئیکن / ده‌ستپیکه‌ک بۆ په‌یدا‌بوونا تیورا
گه‌هاندنا زمانی:

تیورا گه‌هاندنا زمانی ل ده‌ستپیکه‌ک په‌یدا‌بوونا خۆ ژ لایین زانایین زمانقانیفه هاتیه‌دانان، به‌لی ب شپوه‌کی گشتی د بواریین دی ژیدا په‌یدا‌بوویه؛ چونکه فه‌کولین و لیگه‌ریانین پسیور د تیورا گه‌هاندنیدا ل سالیین چلان ژ سه‌دی بیستی ل ولایه‌تین ئیکگرتی ده‌ستپیکه‌کریه. فه‌کولینین هه‌مه‌رنگ و د پسیورین ده‌ستپیکه‌کریدا- فیزیکی و ماتماتیک- د روونکرنا تیوره‌کیدا سه‌باره‌ت سیسته‌مین گه‌هاندنی پشکداریکریه و پاشی تیورا گه‌هاندنی شیاپه‌بابه‌تین خۆ ده‌ستپیکه‌کریه بکته و تیروانین خۆیین نوی دامه‌زینیت، له‌ورا گه‌هاندنا زمانقانی دبیته‌لقه‌ک ژ وان لقین د تیورا گه‌هاندنیدا هاتینه‌فه‌کولین و د قی چارچوکیدا گه‌له‌ک پروسیسین هویر بۆ ده‌ستپیکه‌کریه سنۆر و تیگه‌هان هاتینه‌ئه‌نجامدان (البان: 2014، ص 57). چهن‌دین بنه‌ما هه‌نه د شیانداپه‌پشتگیریا هه‌فکاریا زانستیا زمانقانی و تیورا گه‌هاندنی، ل سه‌ر ناستی‌بابه‌تی فه‌کولین و هه‌ر ئاریشه‌کا د که‌فته د رپکا فان هه‌ردوو زانستاندا، بکته. فه‌کولینین زمانقانی و گه‌هاندنی یین ل سه‌رده‌می نوی نوینه‌رایه‌تیا خالین ئاشکرایین په‌یوه‌ندیکن و جودابوونی د میژوویا هه‌ردوو زانستین نویدا دکته، ب تاییه‌ت ژ لایین شپوایی شروقه‌کرنا زمانی، ئه‌وا تیورا ماتماتیکیا گه‌هاندنی ژئ ده‌یتته جوداکن (ه:ن، ل 57). ب قی چهن‌دی تیورا گه‌هاندنی پروسیسا پیکگوه‌ارتنا به‌لگه و ییزانین و ئه‌زموون و هه‌ست و سۆزایه د ناقبه‌را خودی فریکه‌ری و وه‌رگیدا، ب مه‌رجه‌کی فریکه‌ر و وه‌رگر د کودین بکاره‌تیدا د هه‌فپشک بن، ل گه‌ل ییدقیاتیا هه‌بوونا که‌نالی فه‌گوه‌استنا په‌یامی ژ فریکه‌ری بۆ وه‌رگری یان ئه‌و میکانیزما ب هاریکاریا وی"په‌یوه‌ندیین مروفايه‌تیی په‌یدادین و دمین و ییشدکه‌فن، کو هه‌می جه‌فه‌نگین میشکی د گه‌ل

ئو میتودا فه‌کولین ل سه‌ر هاتیه‌ئا‌فاکرن، تیورا رومان یا کوبسینه، کو تیوره‌کا پراکتیکه‌ بۆ پروسیسا گه‌هاندنی ب گشتی و رۆمانا کۆچۆ ب تاییه‌تی. بنه‌مایین سه‌ره‌کی قی تیور، گه‌هاندنا هه‌ر په‌یامه‌کا زمانی شه‌ش فاکتهران بخو‌فه‌دگریه، ئه‌وژی: فریکه‌ر (نقیسه‌ره)، وه‌رگر (خوانده‌فانه)، په‌یام (جینوسایدکرنا گه‌لی ئیزدیه)، چارچو‌فه (گوندی کۆچویه)، که‌نال (تیکستی رۆمانییه)، کود (هژماره‌کا زاراف و تیگه‌هین هه‌فپشکن د ناقبه‌را نقیسه‌ری و خوانده‌فاندانه) و هه‌ر فاکتهره‌ک ب ئه‌رکه‌کی زمانی رادبیت. ئه‌رکی ده‌ربرینی/هه‌لچوونی گریدا ی هه‌لو‌یست و هه‌ست و سۆزین نقیسه‌ریه. ئه‌رکی تیگه‌هاندنی/کارتیکرنی گریدا تیگه‌هاندن و رادی کاریگه‌ری ل سه‌ر خواندقانیه. ئه‌رکی شعریه‌تی دیارکرنا ناستی به‌رزی نقیسه‌ریه و رادی شاره‌زایا وی د هه‌لبزارتنا په‌یقین زمانیدا، کو شپوازه‌کی هونه‌ری و ئیستاتیکی کاریگه‌ر د دارشتنا په‌یاما خۆدا بکاره‌ینایه. ئه‌رکی بۆ‌فه‌گه‌ری، ره‌وانه‌کرنه بۆ چارچو‌فی روویدان تیدا په‌یدا‌بووین، فاکتهری که‌نال به‌رده‌وامیدانه ب ئاگه‌هداربوونا وه‌رگریه ل سه‌ر وه‌رگرتنا په‌یامی. ئه‌رکی میتازمان ب رولی ژیک بژگاندن و شروقه‌کرنا کود و هیمایین په‌یامی رادبیت.

پلانا فه‌کولین ب فان ته‌وه‌ران هاتیه‌کیشان: د ته‌وه‌ری ئیکیدا به‌حسی ده‌ستپیکه‌ک په‌یدا‌بوونا تیورا گه‌هاندنی د بواریین زانستیدا و هه‌تا‌کو گه‌هشتیه بواری زمانقانی، د گه‌ل زاراف و تیگه‌هی ئه‌رک ژ گوشه‌نیگایا زمانقانیفه هاتیه‌کرن و د ته‌وه‌ری دوویدا تیورا گه‌هاندنا ل ده‌ف رومان یا کوبسینی هاتیه به‌رچا‌فکرن و ته‌وه‌ری سین بۆ ئه‌رکین زمانیین تیورا یا کوبسینی د گه‌ل په‌یره‌وکرنا ئه‌رکین زمانی ل سه‌ر رۆمانا ناقبری هاتیه ته‌رخان ژیده‌باری دیارکرنا چهن‌د خاله‌کان وه‌ک ئه‌نجام و پوخته ب هه‌ردوو زمانین عه‌ره‌بی و ئینگلیزی.

زاراف و تیگەھنی ئەرك ژ گوشە نیگایا زمانقانیقە:
زاراقی ئەرك د زمانقانیقە هەقچەرخدا
هاتیە نیاسین، هەرچەندە د قەکولینین زمانین
کەقندا وەك ئەركەکی گرنگ و سەربخۆ نەهاتیوو
نیاسین، بەلێ وەك ریباز د شروقه کرنا زمانیدا د هاتە
بکارهینان. هەر بۆ نمونە د پەرتووکا(المشرد
الأبجدی للسانیات)دا ل(1969)، (ئەندریه مارتن)**
ی دیبژیت: "ئەركی زمانیی بنەرەتی ئاگە هدارکره،
هەر وەك د تیورا راگە هاندنیدا بۆ قەگواستنا پەيامی
وەك بکارهینانەکا دوخیه و ب نوینەرایەتیا
شروقه کرنا پیدایین ئەزموننی ب ریکا یەکەیین
سمیولوژی هاتیە نیاسین، کو مروف بشیین
پەيوەندیان د گەل هەقودودا دروستبکەن" (فتحی:
2015، ص3).

ئەرك ئەو "رۆلی دەربرینییه، یی کو رهگەزی زمانی
د بنیاتی ریزمانیدا پی رادبیت، چ فونیم یان مورفیم
یان پەیف یان رسته بیت؛ چونکه هەر رهگەزەکی
زمانی پشکداریی د دروستکرنا واتایی و ئاڤا کرنا
دەلالەتیدا دکەت" (ه:ژ، ل3). ئەف پیناسە ئەركی
رهگەزی زمانی د ناف چارچوقەیدا دیاردکەت؛ چونکه
قی رهگەزی ژ دەرئەقی چارچوقەیی چ ئەرك نین.
هەر وەسا ئاماژەدان ب ئەركی دەربرینی ل میانە
پیناسە کرنا زمانی و زاراقیدا بۆ ئەركی دوو واتایان
هەلدگریت: ئەرك ئەو پەيوەندیە ئەوا د ناڤهرا
رهگەزین زمانیدا هە، زیدەباری ئەرك دبیتە دیاردەکا
جڤاکی کو گە هاندنە/ پەيوەندیکره هەر ب وی واتایا
رۆلی زمانی پی رادبیت (ه:ژ، ل3-4).

سەبارەت گرنگیا زمانی وەك ئەرك د
گە هاندنیدا/ پەيوەندیکرنیدا ب دیتنا زمانقان "ئیک ژ
ئەركین زمانی پەيوەندیکره، دیسان ئەو هۆیه یا کو
مروف بۆ دروستکرنا پەيوەندیی د ناڤهرا هەقودودا
بکاردهینین" (م:تاض: 2003، ص80). ل دوپ
بۆچوونا قەکولەر(احمد المتوکل) ئەرك و مەبەستین
زمانی گەلەك د جۆراوجۆرن، بەلێ بۆ ئیک ئەركی

هۆیین راگە هاندنی ب خۆهەدگریت... (حواس؛
هادی: 2018، ص2).

ب شیوه کی گشتی تیورا گە هاندنی پیکگوارتن
پیزانین و پەيامین زمانی و نە زمانیه، ئەف
پیکگوارتنە ژ ب مەبەست یان بی مەبەست بیت
د ناڤهرا تاکان و کومیدا دروستدبیت، د ئەنجامدا
پەيوەندیکرن و گە هاندن ب تنی تشتی زەینی
مەعریفی نینە، بەلکو ژ قی چەندی بۆ لایەنین
وژدانی و هەستداریی دینامیکی و میکانیزمی ژ
دەریازدبیت. خویایه گە هاندن "ب تنی راگە هاندنا
پیزانینان ب شیوه کی راستەهیل و راستەوخۆ نینە،
کو خودان ئیک ئاراستەبیت، بەلکو گە هاندن و
پیکگوارتنە هزر و هەست و سۆز و پەيامانە،
چیدبیت د پروسیسا گە هاندنیدا خالا هەقپشکا
تیگەهشتنی د ناڤهرا تاکین جڤاکیدا
هەبیت" (حمداوی: 2015، ص7)، د ئەنجامدا
پەيوەندیی مومک و پیکه گریداننی د ناڤهرا تاکین
جڤاکیدا دەینە دروستکرن.

سەبارەت پیناسە کرنا گە هاندنی هاتیە
گوتن: "پروسیسە که بۆ کارلیکا جڤاکی، کو ب ریکا وی
پیزانین پراگماتیکی* د ناڤهرا ئاڤتتکەری و
وەرگریدا دەینە پیکگوارتن. پروسیسا گە هاندنی ب
کیمیقه پیدقی ب هەبوونا دوو کەسان هەیه، ئەوژی
ئاڤتتکەر و وەرگره، داکو ب تەمامی بهینە
بجەهینان" (التغزای: 2014، ص91). ئەڤجا

پەيوەندیکرن/ گە هاندن بریتیه ژ "پروسیسا
قەگواستن و وەرگرتنا پیزانینان د ناڤهرا دوو
لایەناندا یان زیدەتر. ئەف گە هاندنە د چارچوقین
خۆیین هەمەرەنگدا ل دەمی مژداریه یان لادانە
یان هەر جۆره کیماسیهک د گە هاندنیدا یان د
وەرگرتنیدا یان د تیگەهشتنیدا پەیدادبیت
پشەستنی ل سەر بەگراوەندی پروسیسی
دکەت" (حمداوی: 2015، ص8).

ب باوهر (یاکوبسن) ی زمانی ئه‌رکین جوراوجور هه‌نه. هه‌روه‌ک ل دويف بۆچوونا وی به‌ره‌مئ ئه‌ده‌بی "په‌يامه‌که ژ لاین فریکه‌ری بۆ وه‌رگری ده‌یته ناراسته‌کرن، کو تیدا هه‌مان کودین زمانین هه‌فیشک د ناچه‌را واندا ده‌ینه بکاره‌ینان و پیدقه‌یه ئه‌و هه‌ردوو لایه‌ن (فریکه‌ر و وه‌رگر) کومه‌کا جور و په‌یوه‌ندیین ده‌نگی و ریزمانی و ده‌لالین سیسته‌مئ زمانی بزنان، ئه‌فه وئ واتاین د گه‌هینیت کو کودئ هه‌فیشک ل دويف پیدقه‌یین پروسیسا په‌یوه‌ندیکرنئ/گه‌هاندنئ د ناچه‌را تاکین کومه‌لا زمانیدا ده‌یته پیکه‌ینان" (مصلوح: 1984، ص 23). ئانکو پیدقه‌یه ئه‌و کودین زمانین کو نفیسه‌ر د به‌ره‌مئ خۆدا بکارده‌ینیت د ناچه‌را وی و خوانده‌فانیدا د هه‌فیشک بن، داکو خوانده‌فان بشیت وان کودان شروه‌ه و راهه‌ بکه‌ت و د واتایان واندا بگه‌هیت.

ب شیوه‌کی گشتی پروسیسا په‌یوه‌ندیکرنئ "ئه‌و پروسیسه‌ یاکو ب ریکا وئ ئه‌م د که‌سین به‌رامبه‌ر د گه‌هین و ئه‌و ل مه‌دگه‌هن و په‌یوه‌ندیکرن دیارده‌کا دینامیکه‌؛ چونکه به‌رسقدانا وئ ل دويف دوخی گشتی وئ په‌یوه‌ندیکرنئ به‌رده‌وام ده‌یته گهورین" (ه،ژ،ل 27). ئانکو پروسیسا په‌یوه‌ندیکرنئ د ناچه‌را لایه‌نین پشکداردا بزقینه‌ر و خوله‌کییه و ب هیچ شیوه‌کی ل ده‌ف ئیک لایه‌ن ناراه‌وستیت، به‌لکو به‌رده‌وام د ناچه‌را واندا دزقریت و ب تایه‌ت ژی د قئ پروسیسا ئه‌گه‌ر به‌رسقدانا په‌یامئ ژ لاین وه‌رگریقه هه‌بیت.

ه‌زا بنه‌ره‌تیا دانانا (یاکوبسن) ی بۆ تیورا گه‌هاندنا زمانی ب نمونا***** (کارل بوهرل) ***** کاریگه‌ربوویه، هه‌روه‌ک دبیژیت: "نمونا که‌ئن بۆ زمانی، هه‌روه‌ک بوهرلی دیارگری ل سه‌ر سئ ئه‌رکان ده‌یته کورته‌کن: هه‌لچوون و تیگه‌هاندن و بۆقه‌گه‌ری... و ده‌ستپیکرن ژ قئ نمونا سئ گوشه‌یی ئه‌م شیاین پيشوه‌خت زیده‌تر ژ ئه‌رکه‌کی

سه‌ننه‌ری کو بجه‌هینانا گه‌هاندنئ/په‌یوه‌ندیکرنئ د ناچه‌را تاکاندا فه‌دگه‌ریت.

هه‌ر ل دور قئ چهنئ(جورج مونان)*** دبیژیت: "راستی هنده‌ک ژ فان ئه‌رکین جیاواز ب کیمیشه‌چ ژ لاین زمانی یان ده‌روونی بیت، هه‌می ل سه‌ر قئ خالی د ریکه‌هتینه‌ کو ئه‌رکی ئاگه‌هدارکرنئ (الإبلاغية) ئه‌رکی ئیکیی ره‌سه‌ن و بنه‌ره‌تیه، ئه‌فه‌ژی بۆ ئاخفتنی و ئه‌رکین دی یین زمانی شیوه‌ه و دوختن پیدقی نین" (حواس؛ هادی: 2018، ص 9). ئاشکرایه ئه‌رکی زمانیی ئیکی و سه‌ره‌کی گه‌هاندنا ئه‌زموون و هه‌ست و سۆز و ئاره‌زوو هزر و بۆچوون و پیزانین مروه‌قینه‌ بۆ که‌سین به‌رامبه‌ر؛ چونکه زمان رۆله‌کی گرنک د تیورا گه‌هاندنئ/ په‌یوه‌ندیکرنئ و تیگه‌هشتنئیدا د ناچه‌را مروفاندا دگیریت.

تیورا (یاکوبسن) ی ژوان تیورانه یین کو د پروسیسا گه‌هاندنئ/په‌یوه‌ندیکرنئ ب شیوه‌کی تیوروتسه‌ل گریدایی ئه‌رکین زمانیه. ئه‌ف تیوره‌ل ناچه‌راستین سه‌دئ بیستی هاتیه پیشکیشکران کو ل ده‌ستپیکئ ب شیوئ فه‌کولینه‌کی بوو و د کونفرانسه‌کیدال سال(1956) ئ ل ژیر ناقتی(میتا زمان وه‌کو ئاریشه‌ه) هاته پیشکیشکران، پاشی ل سال(1976) ئ هاته به‌لاکرن. د ده‌مه‌کیدا پارچه‌کا مه‌زن ژ په‌رتووکا یاکوبسنی(زمانقانی و شعریه‌ت) دووباره‌کرنا ناچه‌رۆکا فه‌کولینا ویا سال(1956) ئ بوو(نعمه‌ت؛ محهمه‌د: 2021، ل 261).

ته‌وه‌ری دووئ/ تیورا گه‌هاندنا زمانیا یاکوبسنی:

تیورا گه‌هاندنا زمانیا(رومان یاکوبسن - Roman (Jacobson)**** هه‌ولدانه‌که بۆ خزمه‌تکرنا مه‌به‌ست و ئارمانجین ئیستاتیکی و ئه‌ده‌بی و زمانقانی و جفاکی، ئه‌فه‌ژی ب ریکا دیارکرنا وان ئه‌رکین زمانیه ئه‌وین ژ ئه‌نجامئ هه‌بوونا فاکته‌رین په‌یوه‌ندیکرنئ/گه‌هاندنئ په‌یدادبن.

قوناغا ئېكى: ده‌ستنيشانكرنا فاكته‌رېن هەر كرىاره‌كا په‌يوه‌نديكرنا زمانى.

قوناغا دووئ: ده‌ستنيشانكرنا ئه‌ركېن زمانى د پروسېسا گه‌هاندنېدا.

ب شپوه‌كې گشتى گه‌هاندنا زمانى پشتبه‌ستنى ل سهر يه‌كه‌يېن زمانى وه‌ك پيت، په‌يف، رسته، واتا، پېكها‌ته‌ دكه‌ت؛ چونكه‌ پروسېسا گه‌هاندنى د ناقبه‌را لايه‌نېن پشكار د گه‌هاندنى/ په‌يوه‌نديكرنېدا يه‌كه‌يېن فونيمى و مورفيمى و فهره‌نگى و واتايى و پېكها‌ته‌يى ب خوځه‌دگريت و مه‌به‌ستا سهره‌كيا په‌يوه‌نديى/گه‌هاندنى ئالوگوركرنا پيزانين و هزر و بوچوون و هه‌ست و سوژانه ب ئارمانجا قه‌ديتئا تيگه‌هشتنه‌كا هه‌قېشك و باوه‌ريييه د ناقبه‌را لايه‌نېن پشكار د قى پروسېسيږدا. ههر شه‌ش فاكته‌رېن پروسېسا گه‌هاندنا/په‌يوه‌نديكرنا زمانى ل دويف تيورا (ياكوبسن)ى د شياندايه د قى هيلكاريا خوارېدا به‌رچاقبكه‌ين:

بوځه‌گه‌رى

فريكه‌ر/هه‌لچوون.....په‌يام/شعرديه‌ت.....

.....وه‌رگر/تيگه‌هاندن

كه‌نالى په‌يوه‌نديى/ئاگه‌هداركرن

كود/ميتازمان (نعمه‌ت؛ محمه‌د: 2021، ل 264)

ئهركىن تيورا گه‌هاندنا زمانيا ياكوبسنى:

1. ئه‌ركى هه‌لچوونى يان ده‌ربرينى (الوظيفة التعبيرية الإنفعالية - Expressive or Emotive Function):

ئهركى هه‌لچوونى ئه‌و په‌يوه‌نديه ئه‌وا د ناقبه‌را فريكه‌رى/نقيسه‌رى و ئه‌و په‌ياما فريده‌كه‌ت كو هه‌لوپستى نقيسه‌رى به‌رامبه‌ر وئ په‌يامى دده‌ته دياركرن؛ چونكه‌ په‌يام ئاماژى دده‌ته سروشتى فريكه‌رى وئ په‌يامى و بارودوخى وى ئاشكرادكه‌ت، زېده‌بارى هه‌لگرتئا وى بو وان هزرېن گرېداى ب ديارده‌كېفه، مه‌به‌ست ئى (بوځه‌گه‌رى)يه كو فريكه‌ر

زمانى وه‌ربگرين" (حواس؛ هادى: 2018، ص 8). ز نمونا (بوهلراى دياردبيت جه‌خت ل سهر سى فاكته‌ران هاتيه‌كرن، فريكه‌ر و وه‌رگر و بوځه‌گه‌رى (بابه‌ت)، د ئه‌نجامدا سى ئه‌رك ئى دروستدبن: هه‌لچوون و تيگه‌هاندن و بوځه‌گه‌رى، كو ز جه‌ختكرنى ل سهر جه‌ناقى ئاخفتنكه‌رى يان كه‌سى دووئ (وه‌رگر) يان كه‌سى سېيى (نه ئاماده) ده‌ستپيدكه‌ت.

(ياكوبسن)ى هه‌رسى فاكته‌رېن (فريكه‌ر و وه‌رگر و بوځه‌گه‌رى) يېن نمونا (بوهلراى بو شه‌ش فاكته‌ران به‌رفره‌هكرينه)، (فريكه‌ر و وه‌رگر و په‌يام و بوځه‌گه‌رى و كود/ سيسته‌مى هېمايان و كه‌نال)، واته ئه‌وى سى فاكته‌رېن دى ل سهر زېده‌كرينه و د شياندايه بېژين سى فاكته‌رېن سهره‌كى د روويدانا گه‌هاندنېدا هه‌نه، ئه‌ويىن د نمونا (بوهلرايدا) به‌رجه‌سته‌بووين، هه‌روه‌سا فاكته‌رېن دى يېن زېده ئه‌ويىن ب ديتئا (ياكوبسن)ى د دوخى ئاخفتنېدا ب هه‌مى ئاستين وان يېن جوداقه د گه‌هاندنېدا د پيدقېينه (ه: 8-9)؛ له‌ورا ل ده‌ف (ياكوبسن)ى ئه‌ركى گه‌هاندنى ز ئه‌ركېن گرنگين زمانيه؛ چونكه ئه‌ف ئه‌ركه يى هاريكاره بو په‌يداكرنا هه‌قېه‌نديى و په‌يوه‌نديان د ناقبه‌را مروقاندا، ئه‌ف ئه‌ركه د دوو شپوه‌يېن گه‌هاندنېدا ده‌يته ئه‌نجامدان: گه‌هاندنا ب ئاخفتنى و گه‌هاندنا ب نقيسينى. گه‌هاندنا ئاخفتنى ب رپكا ئاراسته‌كرنا ئاخفتنى بو گوهدارى ده‌يته ده‌ربرين. بو نمونه: ده‌مى گوتاربيژ يان شاعر يان...هتد ب مه‌به‌ستا گه‌هاندنى ب شپوه‌كې راسته‌وخو ئاخفتنى ئاراسته‌ى كه‌سى به‌رامبه‌ر دكه‌ت، به‌لى گه‌هاندنا نقيسينى وه‌ك به‌ره‌مېن ئه‌ده‌بى ب رپكا پيت و ئاماژه‌يېن نقيسينى ده‌ربرينى ز زمانى نقيسه‌رى ده‌يته‌كرن. (ياكوبسن)ى تيورا خويا گه‌هاندنا زمانى ل سهر دوو قوناغان دابه‌ش دكه‌ت:

۲. ئهركى تيگه هاندنى (الوظيفة الإفهامية/التأثيرية- Conative Function):

نقيسه ره ولددهت ب رپكا په ياما خو كارىگه رين ل رهفتارين وه رگرى بكهت ب مه به سنا رازىكرن و په يداكرنا گهورينه كى ل دهف وى و تيگه هاندنا وى، لهورا"دهمى جهخت ل سهر وه رگرى دهپته كرن، مه به ست پى بكارهينانا جهنافين كه سى دووييه، نه چا چ تاك يان كوم بن... زنده بارى كه سى دووى وهكو به لگه يهك بو هه بوونا ئهركى تيگه هاندنى (ياكوبسن) د وى باوه رپدايه كو هه بوونا ئهركى تيگه هاندنى د په ياميدا ب بكارهينانا فورمين گازىكرن و فه رمانى دياردبيت، ل قيره مهرج نينه ب تنى د فورمين گازىكرن و فه رمانيدا كه سى دووى بهپته بكارهينان. كو جاران ناقى وه رگرى دهپته گوتن يان به حسكرن. ئانكو ئاماژه ب ناقى وه رگرى دهپته دان" (نعمت؛ محمه د: 2021، ل 261). واته دهستنيشانكرنا قى ئهركى پشتبه ستنى ل سهر شىوازي بكارهينانا نقيسه رى بو تيگه هشتنا وه رگرى دكهت؛ چونكه ب رپكا خواندنى يان وه رگرنا په يامى دياردبيت كو مه به سنا نقيسه رى وه رگر د په ياما وى بگه هيت و كارتىكرنى ل سهر رهفتارين وى بكهت و د نه جامدا گورانكاربه كى د هه لويست و رهفتارين ويدا دروستبكهت.

ئهف ئهركه به رهف وه رگرى دچيت؛ چونكه ب كارتىكرنى يان تيگه هاندنى رادبيت و باهرا پتر د شىوازيين (گازىكرنى يان فه رمانى يان پرسياركرنى يان راگه هاندنى يان...) ئاشكرادبيت؛ چونكه ئهركه كه ب هه ست و سوزين فرپكه رى/ئاخفتنكه رى/نقيسه رى يى باركويه، لهورا ب ئهركى كارتىكرنى ئى دهپته دانان؛ چونكه فرپكه ر د شيت ب رپكا شىواز و بوچوون و هه ست و سوزين خوئين تايهت كارتىكرنى ل وه رگرى بكهت. ههروه سا گازىكرن ئى رولنى خو د قى ئهركيدا دبنيت؛ چونكه فرپكه ر/ئاخفتنكه ر/نقيسه ر ب رپكا رستين گازىكرنى

دهربرينى ژ هه ست و سوزين خو به رامبه رى وى بوغه گه رى دكهت (بركه: 1993، ص 66). واته ئهف ئهركه ئهركه كه زنده تر گرپدايه ب ئاخفتنكه ريهف و رادى شينين وى ل سهر گه هاندنا په يامى، ديسان هه ولدتهت په يوه نديا د ناقه را ئاخفتنكه رى يان فرپكه رى و د ناقه را په يامى يان تيگه ستنى زمانيدا دياربكهت (ريل: 2006، ص 92)؛ چونكه زمان د بكارهينانين وى يين ژيواريديا و د هه مى شيوه يين خو دا رويه كى هزرى و سوزدارى ئاشكرادكهت و هه ر دوو لايه ن ئى ل دويف ئاماده بوونا ئاخفتنكه رى/نقيسه رى زكماكى و ژينگه ها وى و بارودوخى ويين دهروونى د چربوونيدا د هه فكارن (بوخوش: 2009، ص 21)، لهورا ب ئهركى هه لچوونى ئى دهپته نافكرن، كو جهختى ل سهر فرپكه رى/نقيسه رى دكهت؛ چونكه "ئارمانجا وى ب شيوه كى راسته وخو ده ربرينى ژ هه لويستى ئاخفتنكه رى بكهت به رامبه رى وى تشتى به حسدكهت و به رهف پيشكيشكرنا ئتباعه كى ل دور هه لچوونكه دياركريا راستگو يان دره و دچيت" (ياكوبسون: 1988، ص 28). واته ئهركى هه لچوونى/دهربرينى، په يوه نديين د ناقه را فرپكه رى و په ياميدا دهستنيشان دكهت.

ئهف ئهركه هه لچوونين خودى د ناف خودا هه لدگريت و بها و هه لويستين سوزدارى و هه ستدار ب خوغه دگريت كو ئاخفتنكه ر ل سهر باهتتى په ياما قه گيراي زنده دكهت (حمداوى: 2015، ص 43). كو شيوى دروستكرنا دهنگى جهختى ل سهر ريتما هه لويستى هه لچوونى بو فان بجهينانين وى يين جياواز دكهت، بهلى ژ لايى شىوازيهف ئهركى هه لچوونى يى زاله (عامر: 2016، ص 110)؛ چونكه هه ست و سوزين فرپكه رى/نقيسه رى دبنه ئه گه رى دروستبوونا ئهركى هه لچوونى/دهربرينى، ئهف ئهركى زمانى رولنى بهرچا فكرنا ناخ و دهروونى فرپكه رى/نقيسه رى ب ستويى خوغه دگريت.

راسته‌وخو، ئەف ئەرکه به‌رهف بۆه‌گه‌ری هه‌فیشک د ناهه‌را هه‌ر دوو لایه‌ن بنه‌ره‌تیین گه‌هاندنیدا دجیت، واته‌ ئەو تشتی هه‌فیشک و ل سه‌ر ریککه‌فتی ژلای فیکه‌ری و وه‌رگه‌ریه، کو بۆ پروسیسا گه‌هاندنی فاکته‌ره؛ چونکه ئارمانجا مه‌ ژ ناخفتنی ئاماژه‌کرنه بۆ ناهه‌رۆکه‌کا دیارکری یا مه‌ دقیت بگه‌هینه‌که‌سین دی و ئالۆگورکرن بۆچوونانه ل گه‌ل وان ل دور ئەوی ناهه‌رۆکی. جۆرین بۆه‌گه‌ران ل دویف وی گوتارا ئەده‌بی ئەوا بۆ هه‌دگه‌ریت د جیاوازن، ره‌نگه‌ بۆه‌گه‌ریین فه‌لسه‌فی یان جفاکی یان په‌یوه‌ندیین بابه‌تی بن یان بنیاتیین کویر یان یین سه‌ره‌قه‌ بن و هه‌ر په‌یامه‌ک ب ئەرکی بۆه‌گه‌ری ده‌یته‌ دارشتن، ل ده‌می ناهه‌رۆکا وییا هه‌فگونجای بیت د گه‌ل هه‌والین تیدا هاتینه به‌حسکرن(عامر:2016، ص113)؛ چونکه زمان د قی ئەرکیدا مه‌ بۆ تشت و هه‌بوونان ره‌وانه‌دکه‌ت ئەوین ئەم به‌حسکه‌ین، ئانکو زمان ل قیره‌ ب ئەرکی جه‌قه‌نکی رادبیت بۆ وان هه‌بوون و رویدانین ده‌ینه به‌حس کرن (المسدی: د/ت، ص159). ئەف ئەرکه‌ زیده‌تر ب چارچووه‌یقه‌ گه‌ریه‌، یان بیژین گه‌ریه‌ وی جفاکی و ژبواریه‌ یین کو زمان ده‌ربیرینی ژئ دکه‌ت.

ئەركی بۆه‌گه‌ری/ره‌وانه‌کرنی، ئەف ئەرکه‌ به‌ره‌ف چارچووه‌ی دجیت، کو په‌یوه‌ندیین د ناهه‌را په‌یامی و ئەو بابه‌تی بۆ ده‌یته‌ ره‌وانه‌کرن دیاردکه‌ت. ب دیتنا (یاکوبسن)ی ئەرکی بۆه‌گه‌ری ژ گه‌ریه‌ن ئەرکین زمانیه‌؛ چونکه د هه‌ر کاره‌کی گه‌هاندنیدا ئەرکه‌کی بنه‌ره‌تییه‌(حواس؛ هادی: 2018، ص9)، کو ژ فاکته‌ری چارچووه‌ په‌یادابیت و ژ ئەرکین زمانیه‌ن گه‌ریه‌ ده‌یته‌ هه‌ماتن؛ چونکه ب ریکا قی ئەرکی واتایا تیکستنی ئەده‌بی زیده‌تر روون و ئاشکرادبیت. واته‌ ئاراسته‌کرنه‌ خاوه‌نه‌قاندیه‌ بۆ چارچووه‌ی و د گه‌له‌ک په‌یاماندا ئەرکی بۆه‌گه‌ری ژ ئەرکین زال و به‌رچاخن.

داخوازیه‌کی ژ وه‌رگری یان خاوه‌نه‌قانی دکه‌ت، داکو بۆ وی بجه‌بیت یان سه‌ره‌نجا وی بۆ لای خۆ راکیشیت. واته‌ شیوازیین داخوازیی ل سه‌ر قی ئەرکیدا د زالن. ئانکو ئەرکه‌که‌ سه‌متا وی باه‌را پته‌ر بۆ وه‌رگری ده‌یته‌ ئاراسته‌کرن و باشترین شیوازی بۆ به‌رچاقبوونا قی ئەرکی گازیکن و فه‌رمان و....هتد. خویا دبیت مه‌به‌ست ژ قی ئەرکی روون و ئاشکران ناهه‌رۆکا په‌یامیه‌، ئەوا فیکه‌ر بۆ وه‌رگری فیکه‌ت و گه‌ریه‌ وه‌رگری په‌یامیه‌ ب مه‌به‌ستا ئازاراندنا سه‌ره‌نج و هه‌ست و سۆز و هه‌لچوونین وی و کارتیکنی ل ره‌فتارین وی بکه‌ت. زیده‌باری دیارکرنه‌ په‌یوه‌ندی د ناهه‌را فیکه‌ری و وه‌رگری ب مه‌به‌ستا بجه‌هینانا کاره‌دانا وه‌رگری؛ چونکه هه‌ر پروسیسه‌کا گه‌هاندنی/ په‌یوه‌ندیکنی ل سه‌ر بنه‌مایین ئارمانج و مه‌به‌سته‌کا ده‌ستنیشانکری ده‌یته‌ ئەنجامدان.

3. ئەركی بۆه‌گه‌ری (الوظيفة المرجعية - Referential Function):

ئەف ئەرکه‌ د بنیاتی هه‌ر گه‌هاندنه‌کیدا هه‌یه‌، چونکه په‌یوه‌ندی د ناهه‌را په‌یامی و ئەو تشتی یان مه‌به‌ستا بۆ هه‌دگه‌ریت ده‌ته‌ دیارکرن و د پروسیسا گه‌هاندنیدا ژ گه‌ریه‌ن ئەرکین زمانیه‌. هه‌روه‌سا ب ئەرکی راپورتی(التقریریه‌-Denotative) یان ئەبستمولوژی(المعرفیه‌- Cognitive) یان بۆه‌گه‌ری(مرجیه‌) ژئ نافدکه‌ن کو بۆ گه‌له‌ک په‌یامان ب کاره‌کی سه‌ره‌کی ده‌یته‌ هه‌ماتن، به‌لی ئەرکین دی یین زمانی د وه‌ک قان په‌یاماندا ب تنی روله‌کی لاهه‌کی دگه‌ری(برکه: 1993، ص67). ئەه‌جا زمان د قی ئەرکیدا جه‌ختی ل سه‌ر بابه‌تی په‌یامی دکه‌ت ب دانانا وی وه‌ک بۆه‌گه‌ری و ژبواری و کونتیکنه‌کی بنه‌ره‌تیین کو ئەو په‌یام بۆ وی هه‌دگه‌ریت. ئەف ئەرکه‌ د راستییدا یی بابه‌تی و خودیوونئ چ هه‌بوون تیدا نینه‌، ژبه‌ر هه‌بوونا تیبنیا ژبواری و هه‌گه‌هه‌ستنا دروست و ییچه‌وانه‌یا

٤. ئەركى ئاگەھداركرنى (الوظيفة الانتباهية -
(Phatique Function):

ئەركى ئاگەھداركرنى بۇ وەرگى دەپتە ئاراستەكرن، ئارمانجا فریکەرى ژى ئەووە كارتیکرنى ل سەر هەلویست یان رەفتار و شیواز و هزرین وەرگى بکەت و دکەقیتە بەرامبەر فاکتەرئى کەنالى گەھاندنى، یى کو پەيام ب رپکا وی دەپتە قەگوهاستن. ئارمانج ژى دانانا گەھاندنى و دریزه پیدان یان ب دوماهیكەینانا وییە، هەر وەسا بۇ دووپاتكرنا وی چەندییە، کا ئایا بازنا ئاخذتنى کار دکەت یان نە(حواس؛ هادی: 2018، ص9). ئەقە وی چەندى دگەهینیت کو هەندەك فۆرم دگەوهرئى خۇدا بۇ دانانا گەھاندنى و دریزكرنا وی یان قەقەتیانی دەپتە بکارهینان و بۇ دووپاتكرنا وی چەندى کا ئایا ئاخذتن یا بەردەوامە (ئەلواتە گول من هەیه؟) یان نە، زیدەبارى هندی بۇ دووپاتكرنا ئاگەھداریا وەرگى دەپتە بکارهینان ... ئەو کارى دەپتە ئەنجامدان بۇ دانانا گەھاندنى و پاراستنا وی، کو تایبەتە ب زمانى بالندیین ئاخذتنکەر قە و ب قى شیوهى ئەركى زمانییى ئاگەھداركرنى ئەركى ئیکانەپە، کو بالندیین ئاخذتنکەر د قى ساخلەتیدا د گەل مروقاندا د هەقپشکن، هەر وەسا ئەركى ئاخذتن ئیکییە، کو زاروک فیردین. ئارەزوویا گەھاندنى ل دەف زاروک ل پیش شیانیین دەرنیخستن پەيامین هەلگر بۇ هەوالان دکەقیت(یاکوبسون: 1988، ص31). واتە د قى ئەركیدا فریکەر پەيوەندیی د گەل وەرگى دروستدکەت و هەولدەت ئەف پەيوەندیە یا بەردەوامبیت، لەورا د قى ئەركیدا ب تنى هەندەك پەیقین مەبەست یى بەردەوامیدانە ب پەيوەندیی، وەك: (ئەلو، دەنگى من دەپت، تە هایژ من هەیه...هتد) دەپتە بکارهینان. ئانکو ئەف ئەركە ب زمانى پرسپاركرنى بەردەوامیدانا پەيوەندیی دناقەرا فریکەرى و وەرگریدا دووپاتدکەت.

٥. ئەركى میتازمانى (وظيفة ما وراو اللغة -
(Metalinguistic Function):

ئەف ئەركە بەرامبەر كودى/سیستەمى ئاماژان دەپت و باهرا پتر د وان نقیسیناندا ئاشكرادبیت، یین قەكولینا زمانى دکەن، واتایین زمانى وەسفدکەن و بەحسنى رەگەزین وی دکەن و یەكەیین وی ئاشكرادکەن. ئەف ئەركە د زمانى وەسفرکرنیدا بەرچاقدبیت(حواس؛ هادی: 2018، ص9)؛ و هەر بۇ پەيوەندیین زمانى قەدگەریت، کو گریدای شیانیین ناقره روكا ئاخذتنى ل سەر دارشتنییە و دبیتە تومارەك ژ پیگیریان(ذریل: 2006، ص92)؛ و مەودایى قى ئەركى ژى دووپاتكرنا ئیک ژ لایەنن پروسپسا ئاخذتنییە، کو ئەو و لایەنى دى ژى هەمان جورى زمانى بکارهینان و د ئەنجامدا ئاخذتن ب شیوهكى راستەقینە ل سەر بنەمایى تیگەهشتنا بەردەوام دەپتەدانان، بۇ نموونە وەك قان دەستەواژان د ناف دانوستاندنیدا بەپتە گوتن: "مەبەستا تە چیه؟... ئایا تو تیدگەهى ئەز چ دیژم؟ ...مانە وەسایە؟"(المسدى: د/ت، ص150). مەبەست پى پروسپسا گەھاندنا دروست و بى کیماسیە کو پشتبەستننى ل سەر بەردەوامبوونا تیگەهشتنا زمانى دکەت، ئەقەژى ب تنى ب رپکا دانانا فریکەرى و وەرگریە ل سەر بکارهینان ئیک جورى زمانىی هەقپشك دەپتە بجهینان(عمر: 2017، ص114). ل هەر جارەکا فریکەر یان وەرگر دبینن یا پیدقیە دووپاتبکەن، ئەو یى هەمان کودان ب شیوهكى دروست بکاردهینن، ب تایبەت د وی گوتارا جەختى ل سەر کودان دکەت، ب قى چەندى فریکەر ئەركى میتازمانى (یان ئەركى شروقهكرنى) بکاردهینیت. گوهدار پرسپار دکەت: (ئەز تە ناگەهم - تە چ دقیت بیژى؟) یان ب شیوازەكى بەرزتر (چ دبیزى؟) و وەك قان پرسپاران ل پیش ئاخذتنکەرى دەپن و پرسپاردکەت: (تو تیدگەهى من چ دقیت بیژم؟) ئەركى میتازمانى قان هەمی شیوازان

لینگه‌ریانی ل وان میکانیزمان دکهن، ئه‌وین به‌ره‌مه‌کی دکهنه به‌ره‌مه‌کی ئه‌ده‌بی و تام و چیژه‌کا هونه‌ری و ئستاتیکی پین د به‌خشیت.

شعرییه‌ت وه‌ک ئه‌رک زیده‌تر ب (یاکوبسن) یقه هاتیه‌گریدان، کول سهر بنه‌مایین وه‌سفی و زانستی بابه‌تبوونی هاتیه‌دانان و جه‌ختکرنه ل سهر ئه‌ده‌بییه‌تی و بهایی زال و ره‌گه‌زین بنیاتگه‌ریین ژانره‌کی ئه‌ده‌بی ژ ئیککی دی جودادکهن (حمداوی: 2015، ص 39). شعرییه‌ت وه‌ک بابه‌ت گه‌له‌ک پيش (یاکوبسن) ی په‌یدا بوویه، به‌لی وه‌ک ئه‌رکه‌کی گرنگ ژ ئه‌رکین زمانی د پروسیسا گه‌هاندنا زمانیدا، کو ساخله‌ت و تاییه‌تمه‌ندیین ئه‌ده‌بییه‌تی و ئیستاتیکی دده‌ته به‌ره‌می و د ئه‌نجامدا ب به‌ره‌مه‌کی هونه‌ری و ئه‌ده‌بی ده‌یته دانان بو (یاکوبسن) ی قه‌دگه‌ریت، له‌ورا ئه‌رکی شعرییه‌تی ب نافی و یقه هاتیه‌گریدان.

سه‌باره‌ت بابه‌تی شعرییه‌تی یاکوبسن (1998، ص 24) دبیژیت: "بابه‌تی سهره‌کی شعرییه‌تی و به‌ری ههر تشته‌کی به‌رسقدانا ئه‌قی پرسپارییه: ئه‌و چیه په‌یامه‌کا زمانی دکهنه به‌ره‌مه‌کی هونه‌ری؟ چونکه ئه‌ف بابه‌ته‌گریدای جیاوازی جوړیه، یاکو هونه‌ری زمانی ژ هونه‌ریین دی و ژ جوړین دی یین ره‌فتار و شیوازیین دی یین بیژیه‌ی جودادکهن، له‌ورا د ناف قه‌کولینین ئه‌ده‌بیدا شعرییه‌تی مافی هه‌ی ل ریژا ئیککی بیت"، مه‌به‌ست ژ تیگه‌هی شعرییه‌تی، ئه‌رکی هونه‌ری ئه‌ده‌بییه، چونکه ئه‌ده‌ب وه‌ک ههر گوتاره‌کا خودان ئارمانج و ئه‌رک، کول سهر ئه‌رکین دی زال دبیت، ب قی چهن‌دی ژ گوتارین دی جودابیت و ئه‌گه‌ر ئه‌رکین دی د په‌یاما ئه‌ده‌بیدا د ئاماده‌بن، به‌لی رامانا هندی ناده‌ت کو د زالن، به‌لکو ئاماده‌بوونا وان بو ئه‌رکی شعرییه‌تی لاهه‌کی دمینیت ده‌می د گه‌ل ئاماده‌بوونا وان یا ئاشکرا ده‌یته به‌راوردکرن (حماموشی: 2013، ص 118). واته ههر په‌یامه‌ک ب

بکاردهینت (جاکوبسون: 1988، ص 31). ئه‌ف ئه‌رکه ب تنی د ناف په‌یف و ریژین تیکستیدا ناراه‌ه‌ستیت، به‌لکو مه‌به‌ستا وی زانینا ئه‌و واتایا ل پشت قان په‌یف و ریژان قه‌شارتی، هه‌روه‌سا زانینا مه‌به‌ستین دوبرین نقیسه‌ریه.

ئه‌رکی میتازمانی د پروسیسا په‌یوه‌ندیکرینیدا گرنگیه‌کا مه‌زن هه‌یه، ل ده‌می تینه‌گه‌هشتنا وه‌رگری ژ ئه‌گه‌ری نه‌زه‌لایا وان دهربرینین فریکه‌ر بکاردهینت، ئه‌فجا فریکه‌ر په‌نایی دبه‌ته به‌رهنده‌ک ته‌کنیکا بو پتر روونکرنا دهربرینین خو، ژ وان ته‌کنیکان ژ، بکارهینانا هه‌فواتایان، پیشکیشکرنا پیناسان، دووباره دارشتنا دهربرینان و بکارهینانا نمونا (نعمت؛ محمه‌د: 2021، ل 273-274). ئه‌رکی میتازمان گرنگیه‌کا مه‌زن بو وه‌رگری هه‌یه؛ چونکه هنده‌ک دهربرین د په‌یامیدا هه‌نه وه‌رگر باش تیناگه‌هیت و واتایا وان نه‌روون و ئاشکرانه، ئه‌فجا ب ریکا بکارهینانا فریکه‌ری/نقیسه‌ری بو هیژ و شیاینین ئه‌رکی میتازمانی ل سهر وه‌سف و شروفه‌کرنا ب هویرکاری وه‌رگر پتر د تیگه‌ه و زاراځین په‌یامیدا دگه‌هیت و بو وی زیده‌تر روون و ئاشکرادبن.

6. ئه‌رکی شعرییه‌تی (الوظيفة الشعرية - Poetique Function):

شعرییه‌ت زانسته‌که بابه‌تی وئ ئه‌ده‌بییه‌ته و پاشخانا وی ئه‌ده‌به و کارئ وئ وه‌ک زانست لینگه‌ریانی ل یاساین نافه‌کی دکهن، ئه‌وین هونه‌ری و تاییه‌تمه‌ندیبوونی ب به‌ره‌می ئه‌ده‌بی د به‌خشیت، هه‌روه‌ک (یاکوبسن) دبیژیت: "ئارمانجا زانستی ئه‌ده‌بی نه ئه‌ده‌به، به‌لکو ئه‌ده‌بییه‌ته (Literarite)، ئانکو ئه‌و ره‌گه‌زین دیار و ده‌ستیشانکرینه کو به‌ره‌می دکهنه به‌ره‌مه‌کی ئه‌ده‌بی" (عزام: 2003، ص 40). ئاشکرایه شعرییه‌ت ئه‌و تیورا ئه‌ده‌بییه، ئه‌وا هه‌ولده‌ت زانستی ئه‌ده‌بی ب دامه‌زینیت، ب رامانه‌کا دی ئه‌و یاسانه یین

ئهرکی شعریه تی بارکریه، ئه گه ری زالی نه بیت؛ د شیاندایه ئهرکی شعریه تی د هه ر فۆرمه کیدا ژ فۆرمین دهر برینا بیژیهی هه بیت، ههروه سا چیددبیت د هونه ریپ وهک وینه کیشان و موزیک و سینهمایه ژیدا... هه بیت، ئانکو ئهرکی شعریه تی جهختی ل سهر په یاما بیژیهی دکهت هه ر ل ژیر چ ژانر بیت.

تایبه تمه ندیپن شعریه تی د به ره مه یین ئه ده بیدا: بۆ شروه کرنا ئهرکی شعریه تی (یاکوبسن) گرنگی ب فان هه ردوو ته وهران دایه، ئه وژی:

۱- پیکگوهارتن یان هه لیزارتن (Paradigmatiques).
۲- هه فگرتن یان ریژکرن (الائتلافیه النظامیه/Syntagmatiques).

ئه ف ته وهره ب خواستنی و درکیشه گریدایه؛ خواستن ژی گریدای هونه ری شعریه، به لی درکه ب ژیواریهه گریدایه (حمدای: 2015، ص 40). په یوه ندیپن پیکگوهارتنی ژوان یه کان پیکده یین یین کو د شیاندایه ئیک ئهرکی ریژکرنی د جهه کی دیارکریدا ژ ئاخفتنی بجه بنیت، ئانکو هه ر ئیک ژوان دشیت جهی یا دی بگریت د ئاخفتنه کا دیارکریدا (برکه: 1993، ص 36)، به لی په یوه ندیپن ریژکرنی ئه و په یوه ندینه یین کو دناقهه را یه که یین سهر ب ئیک ئاستدا هه یین و د نیزیکی هه ق دوونه د ئاخفتنه کا دیارکریدا یان دهسته واژه کا دیارکری یان یه که کا دیارکری. د شیاندایه فان یه کان ب پارادوکس نا فکه یین (ه: ژل 36). واته ئه ف ئهرکه لایه نی ئاماژداری د زمانیدا رووندکته. ل ده ف (یاکوبسن) ب سهر ئیخستنا (اسقاط) ته وهری هه لیزارتنی ل سهر ته وهری ریژکرنیه، یان ته وهری ده لاله تی ل سهر پیکهات و ریژمانیه (عزام: 2003، ص 15). ئانکو یه که کا زمانی ب ئیکا دی دهیته گهورین، ب مه رجه کی د ده لاله تیدا د هه قپشکین.

(یاکوبسن) د گرنگیدانا ب زمانی وهک ئامیری گه هاندنی جهختی ل سهر هه ردوو دیاردین

هه لیزارتن و ریژکرن دکهت ول دویف وان پیدقیاتیان فه کولینا زمانی په یوه دکته، ئه وین ئاخفتنکه ر د پرانیا ئاخفتنا خۆدا بکارده یینیت. ئه فجا هه لیزارتن و ریژکرنی پیناسه دکته "دوو پروسیپین سهره کینه د زنجیره دانا ئاخفتنیدا" (برکه: 1993، ص 38). پیکهات تیکستی ئه ده بی ل ده ف (یاکوبسن) دوو پروسیپان دخوازیت، ئه وژی:

۱. **هه لیزارتن (Selection):** مه به ست پی ئاخفتنکه ر/نقیسه ر "هنده ک په یقان ژ پاشخانا خۆیا زمانی د هه لیزارتن، واته په یقین خۆ ژ ره سیدی ف ره نه نگا خۆ تایبه تا زمانی د هه لیزارتن ئه وی پی د ئاخفتنیدا" (برکه: 1993، ص 38). ئه ف هه لیزارتنه ژی ل سهر بنه مایه وه که هفی و جیاوازی و هه فواتا و دژیه کی دروستدبیت (جاکوبسون، 1988، ص 33)، لی ئه ف پروسیپه ب شیوه کی هه ره مه کی ناهیتته ئه نجامدان، به لکو زیده تر گریدای ف ره نه نگا زمانیا پاشخانا د میشکی ئاخفتنکه ر/نقیسه ریدا. واته هه لیزارتن هه ر د ناف میشکی نقیسه ری ب خۆدا دهیته ئه نجامدان.

۲. **ریژکرن (Combination):** ئه ف پروسیپه کو ژ لایه ئاخفتنکه ریقه ب شیوه کی ریخستی د ناقهه را په یقین (یه که یین ئه بسترکتی) هه لیزارتیدا دهیته ئه نجامدان و دبیتته ته مامکه ره کا هه لیزارتنی بۆ دروستکرنا یه که یین زمانیپن ئالوز (برکه: 1993، ص 38)؛ ریژکرن و دروستکرن و دویقئیکبوونا وان پشتبه ستنی ل سهر هه قسوپی دکهن (جاکوبسون: 1988، ص 33)؛ چونکه پشتی ریخستنا د ناقهه را په یقان (یه که یین ئه بسترکتی) دا، دی قوناغا دروستکرنا رستان ده ستیپدکته، ئه ف چه نده ژی پیدقیه ل دویف سیسته می زمانی بیت و ژ ئه نجامی پیکفه گریدانا فان رستان دهسته واژه دهیته دروستکرن. د شیاندایه بیژین کو ئاخفتنکه ر ب دوو پروسیپان

زمانی: ھەقتەریبا پیکھاتەیی و ھەقتەریبا دەلالی ب خۆقەدگرن.

سەبارەت ئامرازین ھەقتەریبیی د ھونەرئ پەخشانییدا... (جاکوبسن: 1988، ص 108) دبیژیت:

"پەخشانا ئەدەبی جھەکئ ناھەند د ناھبەرا شعری و

زمانی گەھاندنا راھاتی و کارەکیدا ھەییە و یا

بەرچاقە کو شروھەکرنا دیاردەکا ناھەند و قەگوھیزەر

قەکولینا دیاردین لایەنی (الظواھر الطرفیة) گەلەک ب

زەحمەترە"، بەلئ یا گرنگ ئەو ھەقتەریبی "ب تئئ

ب زمانی شعریقە تاییەت نینە، بەلکو ھندەک جۆرین

پەخشانیین ئەدەبی ژئ ھەنە، ژ پەرنسپئ گونجانانانا

ھەقتەریبیی دروستدبن" (ھ:ژل، 108). ئەرکئ

شعرییەتئ زیدەتر جەختئ ل ئیستاتیکا پەیاما

زمانی ژ لایئ بنیات و واتاییقە دکەت، ب مەبەستا

سەرەنجراکیشانا خواندەقانی بۆ ھندەک کوژیین

ئیستاتیکی و سەرەنجراکیش و کاریگەر د ناف

تیکستیدا؛ لەورا ھەروەک ئەرکەکئ زمانی جەختئ ل

پەیامئ دکەت و زالبوونا خۆ ل سەر ھونەرئ شعری

و ھەک بەرھەمەکئ ئەدەبیی داھینەرانە ب گشتی و

و ھەک پەیامەکا درکاندنئ (ناختنئ)/نقیسینئ ب

تاییەت د سەپینیت، کو خودئ داھینەر بنیاتین وی د

ناف سیستەمەکئ زمانقانیی دیارکریدا ئاقدکەت. ب

شیوہیەکئ گشتی ئەرکئ شعرییەتئ سەرەدەریئ د

گەل وی جۆرئ زمانی دکەت یئ کو زیدەتر جەختئ

ل ئیستاتیکا و جوانیا زمانی دکەت. د شیانداپە

فاکتەر و پیکھاتە و ئەرکین زمانی، ئەوین

(یاکوبسن)ی ب رپکا تیورا خۆیا گەھاندنئ داینە

دیارکرن د قئ ھیلکاریدا بھینە بەرچاقبن:

رادبیت: ھەلبژارتن د ناف مینشکئ خۆدا، ئەوال سەر
بنەمایئ و ھەقەقئ و جیاوازی و ھەقڈئ و
ھەقواتایی دەیتەدانان و ل دویقدا پروسیسا
رپکخستنی یان رپزکرن د ناھبەرا وان یەکەیین
ھەلبژارتیدا.

۳. ھەقتەریبی: ژ ئەنجامئ فان پروسیسین ھەلبژارتن

و رپزکرن، ھەقتەریبی ***** دروستدبیت کو

بریتییە ژ ھەگنوجاندن یان یەکسانیا بنیاتان یان

واتایان د رپزین پەیفیدا، یان دەستەواژین ل سەر

جووتبوون و پیکقەگریدا ھونەریدا دەیتەدانان. ب

ھەگنوجاندن یان یەکسانی یان ھەقتەریبی دەیتە

ناقکرن، چیدبیت ئەف پروسیسە د شعریدا یان

پەخشانیی زیدا ھەبیت، ب تاییەت پەخشانا سەورادار

یان پەخشانا ھونەری. ھەقتەریبی ب شیوہکئ

ئاشکرا د شعریدا ھەییە، د ھەر پارچەکا شعریدا یان د

دیرا شعر دا پەیدادبیت (الشیخ: 1999، ص 8).

ب دیتنا (یاکوبسن)ی یاسایەکا گشتی و رووت د

ھەمی رەگەزاندا ھەییە، چونکە د بنیاتئ ھەمی

گوتارین ھونەریدا ھەییە و ئامرازین شعریین

دوو بارەکرنئ ژئ ب خۆقەدگرت، ژ وان ژئ:

رەگەزدوزی، سەروا، تەسریر، سەرواداری، خەملاندن،

دابەشکرن، بەرامبەری، پارچەکرن...، ب باوہریا وی

بنیاتئ ھەقتەریبیی وینین شعری و ھەک لیکچوواندن و

خواستن و ھیمایان و ھەرگرت.. واتە ھەمی ئامرازین

شعرییەتا زمانقانیین دوو بارەکرنئ ب خۆقە

و ھەرگرت، ئەوین د شیوہیین وان یاسایاندا

کاریگەریی ل بەرھەمئ ئەدەبی

دکەن (بومزیر: 2007، ص 58). ئانکو (یاکوبسن)

ھەقتەریبیی دابەشی دوو جۆران دکەت: دەنگی و

بۆقەگەری

ھەلچوون.....شعرییەت.....تیگەھاندن

ئاگەھدارکرن

میتازمان

ئەركى تىگه‌هاندنى: (دقېت ئەم شەرەف و نامووسا خوە ب پارېزن). دياركرنا پيدقياتيا رابوون ب كرياتا پاراستنى و بهره‌فانيكرن ژ نامويسى ژ ئەركين زمانين تىگه‌هاندنا وه‌رگريه. ئانكو پيدقييه وه‌رگر تىبگه‌هيت كو بهره‌فانى و پاراستنا نامويسى ژ ئەركين وى يين سهره‌كينه و بو بجهينانى به‌رامبه‌ر گهل و ملله‌تنى خوڤى پيگيره، واته ئاراسته‌كرنا په‌يامييه بو وه‌رگري.

ئەركى شعريه‌تى: (دهنگى خورته‌كى ئاگر به‌ردا كه‌زه‌با گوهداران). ويئەكى زورى جوان و كاريگەر و ئازرينەر دروستكريبه بو دياركرنا رادى دلسوتنى و دروونى تىكچووى ژ ئەنجامى ئەو بارودوخى تووش بوويى؛ چونكه دهنگ مه‌عنه‌ويه و ساخله‌تا هه‌لكرنا ئاگرى د به‌ره‌تدا نه‌يا ده‌نگييه؛ چونكه دهنگ مه‌عنه‌وييه و ئاگر نه‌ژ تاييه‌تمه‌نديين ويئه، به‌لى ژ كه‌ره‌ستين ئاگرى په‌يدادكهن ئەف ساخله‌ته هاتيه خواستن ب مه‌به‌ستا دياركرنا ئاوازا ده‌نگى پرى سۆز و هه‌لچوون ژ دژواريا وى هه‌لويستى تيدا د بوورى شيا كارتپكرنى ل دروونى كه‌سپن گوهداران بكه‌ت.

ئەركى هه‌لچوونى: (من و بابى خوه و هه‌ر دو برايىن هه‌تا فيشه‌كا داويى شه‌ركر. سه‌رى خوه شوكر، ده‌نگى بيئوميدىي دگهل گرييى تيكهل بوو. فيشه‌كين مه‌ خلاس بوون، كه‌س ل تانا مه‌ نه‌هات، بابى من كوشتن، هه‌ر دو برايىن من گرتن. گرى بوو هه‌وار. داىكا من و سى خووشكين دگهل خوه برن). دهربرينه ژ ناخه‌كى بريندار كو هه‌تا دوماهيك چره‌كه ژى ده‌ست ژ به‌ره‌فانيى به‌رنه‌دايه، به‌لى هه‌ر ل دوماهيى توشى بى ئوميدىي بوويه ده‌مى نيزيكترين كه‌س ژ ده‌ستدان و ب ده‌لى سوتين پرى هه‌لچوونا سۆزداريا تيكه‌هلى گريى دهردبريت؛ چونكه كه‌س ل هه‌وارا وان نه‌هاتيه و لى نه‌ بوويه خودان، ئەفه‌ژى نه‌خوشترين و ب زه‌حمه‌ت‌ترين هه‌لويسته‌ مروف تووش دبیت.

ته‌وه‌رى سىي/شروقه‌كرنا رۇمانا(كوچۆ)ل دويف ئەركين زمانين تيورا گه‌هاندنا ياكوبسنى:

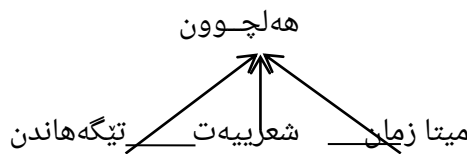
١. ئەركى هه‌لچوونى/دهربريني: ((گه‌نجه‌كى ده‌ستين خوه يين قالا بلنكرن. ئەم نكارى ب ده‌ستان شه‌رى تۆپ و هه‌مه‌ران بكن. مه‌ چه‌ك نينه. دانعه‌مه‌ركى كره هه‌وار...ئيزديخان شه‌ره‌فا مه‌يه، شه‌ره‌فدين نامووسا مه‌يه. ب ده‌ستان بت، ب كىلبان بت، دقېت ئەم شەرەف و نامووسا خوه ب پارېزن...دهنگى خورته‌كى ئاگر به‌ردا كه‌زه‌با گوهداران. من و بابى خوه و هه‌ر دو برايىن هه‌تا فيشه‌كا داويى شه‌ركر. سه‌رى خوه شوكر، ده‌نگى بيئوميدىي دگهل گرييى تيكه‌هل بوو. فيشه‌كين مه‌ خلاسبوون، كه‌س ل تانا مه‌ نه‌هات، بابى من كوشتن، هه‌ر دو برايىن من گرتن. گرى بوو هه‌وار. داىكا من و سى خووشكين من دگهل خوه برن)) (ابراهيم: 2019، ل 42-43).

ئەركى ميتازمان: (گه‌نجه‌كى ده‌ستين خوه يين قالا بلنكرن). نقيسه‌رى ده‌ست وه‌ك كود بكارهينايه كو هه‌قېشكه د ناقه‌هرا وى و وه‌رگريدا پاشى پتر روونكريه كو ئەو ده‌ست د قالا بوون و هيج تشت تيدا نه‌بوون يان چ تشت پى نه‌گرتبوو، به‌لكو مه‌به‌ست ده‌ستين خو ب تنى بو دخوازكرن ژ خودايى مه‌زن بكارهينايه.

ئەركى هه‌لچوونى: (ئەم نكارى ب ده‌ستان شه‌رى تۆپ و هه‌مه‌ران بكن. مه‌ چه‌ك نينه). دهربرينه ژ ده‌ست كورتىي و بى هيزيى و نه‌بوونا شيانين به‌ره‌فانيكرنى، ژ ئەنجامى بى به‌هريونا چه‌كى؛ چونكه داکو مروف به‌ره‌فانيى بكه‌ت، پيدقى ب چه‌كى هه‌يه و شه‌ر ب ده‌ستان ناھيتته‌كرن، بيگومان ده‌مى خوانده‌هان قى په‌ياما نه‌بوونا شيان و چه‌كى شه‌رى دخوينيت دى هه‌قسۆزبیت ل گهل وى هه‌لويستى نه‌خوشى ده‌ستكورت.

ئەف ھەمیە دەینە گوتن و قەگیران بۆ یی بەرامبەر بئ گومان دئ ھەست و سۆزین وی لقلن و پئ کاریگەربیت، واتە ب خواندنا خواندەقانی بۆ قئ پەيامئ ئیکسەر ریتەما کا پری ھەلچوونەکا سۆزداریا ژ کویراتیئا ناخەکئ بئ ئومید دەردکەقیت، کو ب تئ خەم و ئاخینک تیدا بزاقئ دکەن و د ناف ھزرا وی دا دەنگقەدەت.

ئەركى سەرەكى: ئەركى ھەلچوونییە، چونكە فریکەر ب دەربرینا قی ھەلویتئ کارەساتی و نەخوش ھەولەت وەرگری/خواندەقانی تیکھەلی وی ھەلویتئ و رەنجئ بکەت یئ کو تووش بووی و گەل ویدا بزیت و ھەمان ھەست و ھەلچوون ل دەف وی پەیدابن، دەمئ بئ ھیزیئ و نەبوونا شیائین بەرەقانیكرنئ و ژ دەستدانا نیزیكیتترین و خوشتقیتترین کەس ل بەر دلئ مروقی، ئەقجا دەمئ

شنگالە، مەبەست تیکەھاندنا وەرگریە کو ھەر د کەقندا چیایئ شنگال بوویە ئارمانجا دوژمنان.

ئەركى بۆقەگەرى: (تلا خوە دریزکرە پاناتیا چیایئ شنگال. لسەر قی چیای). ئاماژەبە بۆ چارچوقئ بارودوخئ پەیدابوونا روویدانئ، ئەوژئ چیایئ شنگالە.

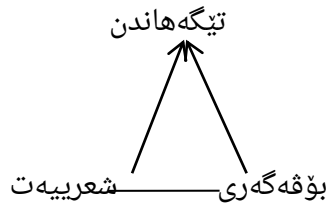
ئەركى تیکەھاندنى: (پشتی بەرەقانی و خوەراگرتنەکا دژوار لسەر درنداتی و پتیریا چەك و ھیزیئ. گەنجین ئیزدیان شیان زیانەکا مەزن یا گیانی و مالی بگەھینە دوژمنی. دەقئ وی ھشك بوو. بابە شیخ ناسر رۆلەكئ سەرەکی و بەرچاف د قی شەپری دا گێپا. ب سەرکیشیا بابە شیخ ناسر لەشکەرئ ئۆسمانیان تووشی شکەستنەکا مەزن بوو... د قی شەپری دا گەلەك ژ لەشکەرئ محەمەد پاشا گریدلی ب دەستین شیخ ناسر و ھەقالین وی ھاتنە کوشتن). فریکەری پیزانین ل دور بەرەقانی و خوراگریا ئیزدیان ھەر ژ کەقندا ل بەرامبەر ھیرشا دژوارا لەشکەرئ ئوسمانیان ب گەھینتە وەرگری کو د ئەنجامدا شیان سەرکەقتنەکا مەزن ب دەستخوقە بینن و خو ژ دوژمنی رزگاربکەن.

ئەركى شەرییەتی: (ھەست کر یئ بۆ ھندەك کەقران دئاخقیت). لیکچواندنا وەرگرانە ب کەقران د

۲. ئەركى تیکەھاندنى: ((محەمەد پاشا گریدلی ب لەشکەرەكئ مەزن و چەكین گران، ھیرشەکا درندە ئینا سەر چیایئ شنگال. تلا خوە دریزکرە پاناتیا چیایئ شنگال. لسەر قی چیای...سەرئ خوە ھەژاند دیمئ خوە قەکر. پشتی بەرەقانی و خوەراگرتنەکا دژوار لسەر درنداتی و پتیریا چەك و ھیزیئ. گەنجین ئیزدیان شیان زیانەکا مەزن یا گیانی و مالی بگەھینە دوژمنی. دەقئ وی ھشك بوو. بابە شیخ ناسر رۆلەكئ سەرەکی و بەرچاف د قی شەپری دا گێپا. ب سەرکیشیا بابە شیخ ناسر لەشکەرئ ئۆسمانیان تووشی شکەستنەکا مەزن بوو. ھەست کر یئ بۆ ھندەك کەقران دئاخقیت، نەچار بوو دەنگئ خوە بلند بکت و بیژت: د قی شەپری دا گەلەك ژ لەشکەرئ محەمەد پاشا گریدلی ب دەستین شیخ ناسر و ھەقالین وی ھاتنە کوشتن)) (ھ: ژل 23).

ئەركى تیکەھاندنى: (محەمەد پاشا گریدلی ب لەشکەرەكئ مەزن و چەكین گران، ھیرشەکا درندە ئینا سەر چیایئ شنگال). گەھاندنا پیزانیانە ژ لایئ فریکەرێقە ل دور ھیرشا لەشکەری ئوسمانی ب سەرکیشیا محەمەد پاشا گریدلی بۆ سەر چیایئ

ئهرکی سهره کی: ئهرکی تیگه هاندنییه یی سهره کی و زاله؛ چونکه فریکه ری دقیت وهرگر ب رپکا فان بیزانینان تیگه هیت کو ئه و ئی دئ شین سهره کفتنی ل سهر داعشان ب دهستخوقه بهینن ئه گهر د خوراگرین، ئانکو ئه ف چهنده بۆ وان بۆ بهره فانیی و خوراگرتنی وه ک پالده ره کی بیت.

گوه داریکرنیدا؛ مه بهست ژ ئه نجمی برسی و ترسی هه می د بی هیز و لاواز بوون، له ورا که سی شیانین لقینن و گوه داریکرنن نه بوون ههروه که قران د هشک و بی لقین بوون. وینه کی ههستدار هاتیه دروستکرن.

تشتین مه عنه وینه ب روونی و ئاخى دوو تشتین ماددی و به رههستن لیکچواندینه، رووی لیکچواندنن پیکه نویسیانا ب هیز و موکه. دیسان وینه کی خواستنی یی زور جوان و کاریگه هاتیه پیکهینان، ئه وژی خواستنا کارئ چاندنی ب تنن تاییه ته ب به رهه مانقه یین د ناف ئه ردیدا دهینه چاندنی، به لئ ل قیره بۆ بنه ما و نه ریتین ئیزدیا به تیین کو تشتین مه عنه وینه بکارهاتیه، مه بهست پاراستنا بنه ما و نه ریتین ئاینی ئیزدیه ژ به ره بابه کی بۆ ئیکى دیتر و وه ک بناغه یه ک بۆ هه ژاندا ئیزدیا به تیین ل پاشه رۆژی.

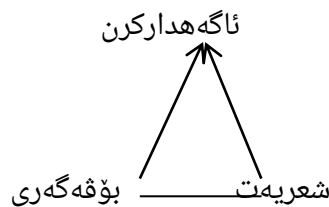
ئهرکی ئاگه هدارکرنن: (ئه که دوژمنی خوه دئ ب سهر مه دا هات... هه که ره هوون نه چار بوون و بزوری مسلمان کرن. گه له که سهرین خوه ژناف دهستین خوه ئینانه ده، گه له که ده ف به ش بوون. ژبیرا نه کن هوون ئیزدینه). ئاگه هدارکرننا وه گرانه بۆ نیزی کبوونا هیرشا دوژمنی د گه ل هوشدارکرننا وان کو دوژمن دئ وان نه چارکه ت و ب زوری ئاینی وان گهوریت، ئانکو بقیت نه قیت دئ ئاینی خو ژ دهستدهن و دئ بنه موسلمان. ئیک ژ بنه مایین ئهرکی ئاگه هدارکرنن په یادکرنا کاریگه ری و کارتی کرنییه ل سهر وه رگری، ئه قجال قیره ژ ئه نجمی هوشداریا فریکه ری بۆ نیزی کبوونا دوژمنی و گهورینا ئاینی گه له که ژ وه رگران

۳- ئهرکی ئاگه هدارکرنن: وه ک به ری نوکه ئامازه پی هاتیه دان ئهرکی ئاگه هدارکرنن جهختی ل سهر جوړئ که نالی په وه ندی کرنن دکه ت. ئه قجال قیره فریکه ری که سایه تی ژ بۆ گه هاندنا په یاما خو که نالی سهرزاری بکارئینایه؛ چونکه وه رگریین په یامی دکه فنه به رامبه ر وی و راسته وخو ئاگه هداردکه ت ((وه ک رۆنی ژ ئاخى گرتی قیا گیانی پیرۆزی ئیزدیا تیین د دل و مه ژیین هنده ک زارۆیاندا بچینت، دبت بته هیقینی نووبوونا ئیزدیا تیین ل پاشه رۆژی... ئه که دوژمنی خوه دئ ب سهر مه دا هات... تژی جهی پیژنا داعشان بوو. هه که ره هوون نه چار بوون و بزوری مسلمان کرن. گه له که سهرین خوه ژناف دهستین خوه ئینانه ده، گه له که ده ف به ش بوون. ژبیرا نه کن هوون ئیزدینه. دهنگی وی تژی کون و قولچین شکه قتی بوو، هوون ئیزدینه، ئیزدی. دهنگ هیمن بوو. ژبیرا نه کن هفتی و سی فه رمان به رین ئیزدیان دا قه ومینه)) (ه: ژل 25).

ئهرکی شعرییه تی: (وه ک رۆنی ژ ئاخى گرتی قیا گیانی پیرۆزی ئیزدیا تیین د دل و مه ژیین هنده ک زارۆیاندا بچینت، دبت بته هیقینی نووبوونا ئیزدیا تیین ل پاشه رۆژی). وینه کی لیکچواندنن ب هه بوونا ئامرازئ لیکچواندنن گیانی ئیزدیا تیین دوو

بکهن ئیزیدینه و نابیت ئاینی خو بگهورن و پیدئیه بهرامهر قی چندی د خوراگرین؛ چونکه ئەفه نه فرمانا ئیکیییه ب سەر واندا دهیت، بهلکو د کهفندا تووشی هفتی و سی فرمانان بووینه و دوژمنی وان نه‌شیايه ئەوان ژناقیهن. مه‌به‌ستا فریکه‌ری ژ دووباره‌کرنا په‌یقا (ئیزدی) بیره‌ینان و ئاگه‌هدارکرنا وەرگریه نابیت ژبیرکهن ئیزدینه و پیدئیه خوراگرین. **ئهرکی سهره‌کی:** ئاشکرایه فریکه‌ری که‌سایه‌تی قیایه په‌یاما ئاگه‌هداری بۆ وەرگری خۆ فریکه‌ت و باش ئاگه‌هدار بکه‌ت، له‌ورا بۆ چهن‌دین جارا په‌یقا (ئیزدی) دووباره‌ دکه‌ت دا به‌رده‌وام ل هزرا وان بیت ئەو ئیزدینه و چ جارن ژبیر نه‌کهن و ئەوان ئاگه‌هدار دکه‌ت کو ئەفه فرمانا ئیکیییه دی شیت کاریگه‌ری ل وان که‌ت، به‌لکو هفتی و سی فرمان نه‌شیاينه ئیزدیاتی بۆ بیرا وان به‌ت، ئانکو ئاینی وان بگهوریت و ئەوان ب ئیک جاری ژناقیهن، له‌ورا دقیت د هوشیار بن قی جاری ژی د خوراگرین و لاواز نه‌بن، له‌ورا ئهرکی ئاگه‌هدارکرنی یی سهره‌کیه.

سه‌ری خو بلند کریه داکو باش گوهداری بکهن و د هه‌مان ده‌مدا مه‌نده‌هوش بووینه. فریکه‌ر وان ئاگه‌هدار دکه‌ت، کو یا پیدئیه به‌رده‌وام ل بیرا وان بیت کو ئەو ئیزدینه و نابیت ئاینی خو ژده‌ستبه‌دن. **ئهرکی شعریه‌تی:** (تژی جهی پیژنا داعشان بوو). وینه‌کی مه‌جازی به‌شه‌کی د په‌یقا (پیژنا) دا دروستبوویه، چونکه به‌شه‌که و مه‌به‌ست گشته کو له‌شکه‌ری داعشان تژی جهی بووینه. **ئهرکی بۆقه‌گه‌ری:** (ده‌نگی وی تژی کون و قۆلاچین شکه‌فتی بوو). دیارکرنا چارچوخی روویدان تیدا هاتیه روویدان، ئەوژی ئەو شکه‌فتا ل چیاپی شنگاله یا کو بوویه په‌ناگه‌ه بۆ هه‌می خه‌لکی ژ هپرش و زولم و زوورداریا دوژمنی بی وژدان ره‌قین. زنده‌باری هه‌بوونا وینی ده‌نگی بۆ پتر پشکداریکرنا وەرگری د ناف چارچوخی روویدانی د کو شکه‌فته. **ئهرکی ئاگه‌هدارکرنی:** (هون ئیزدینه، ئیزدی. ده‌نگ هیمن بوو. ژبیرا نه‌کن هفتی و سی فرمان به‌سهرین ئیزدیان دا قه‌ومینه). به‌رده‌وام و بۆ چهن‌دین جارن فریکه‌ر وەرگران ئاگه‌هدار دکه‌ت کو نابیت ئەو ژبیر

ناف، ب پاناتیا چیا دا بژاله بوون. جه‌نگاوه‌ران خوه ب لاتین چیاپی دا به‌ردانه خواری. شه‌رفه‌دین ب پارین خوه لبه‌ر بگرن شه‌ری مان و نه‌مانی یه)) (ه:ژل 138-139). **ئهرکی شعریه‌تی:** (د گیله‌شوکا هزری شیلی دا به‌رزه‌بوو). ئهرکی شعریه‌تی ب دروستکرنا وینی به‌رجه‌سته‌کرنی د گه‌هاندنا په‌یامیدا دیاره؛ چونکه هزر وه‌ک تشته‌کی مه‌عنه‌وی کو ناکه‌فته به‌ره‌سته‌تین

۴- **ئهرکی بۆقه‌گه‌ری:** کومبوونا چهن‌د ئهرکان پیکه‌ه بۆ ب هیزکرن و راگرتنا ئهرکی بۆقه‌گه‌ری ژ بنه‌مایین ئاڤاکرنا تیکسته‌کی سهرکه‌فتینه ((د گیله‌شوکا هزری شیلی دا به‌رزه‌بوو. ده‌نگی چه‌کین سقک دگه‌ل هه‌واره‌کی ژ لاتین چیا گه‌هسته دیوانا وان. خوه خلاس بکن، دوژمن یی به‌سهر چیا دکه‌فت... هه‌وار و قریبین ژن و زارویان به‌سهر ده‌نگی چه‌کی که‌تن. ژوردا وه‌ک په‌زی گورگ که‌تینه

شکەستنا وان ئیزدیایەتی دئ ژ هەمی لایەنانفە
ژناڤچیت و ب رپکا بەرقانی و شەرکرنی و
خۆراگرتنا وان بەرامبەر دوژمنی دئ ژ ناڤچوون و
نەمانی ھینە پاراستین.

ئەركى سەرەكى: فریکەری د قئ پەيامیدا باھرا پتر
جەخت ل سەر وینەکرنا وی بارودوخی دژوار و
زۆری خراب دکەت، ئەوی مللەتی ئیزدی ل چارچوخی
چیاپی شنگال تووش بووی ژ ئەنجامی ھیرشا
دراندانە یا داعشان ب سەر واندا.

۵- **ئەركى میتازمان:** ئەركى میتازمانی جەختی ل
سەر شروڤەکرنا کودی د پەياما فریکەریدا بۆ
وەرگری دکەت، واتا وەرگر ب رپکا ئەركى میتازمانی
ب شیوہکی روون و ئاشکراتر پەيامی
وەرگریت ((گورگین ھار بەزینە کۆمین گوندیان، ژن
و زارۆ جوداکرن، ملین زەلامان دانە ئیک، دگەل
بانگی ئەلاھوئەکبەر، دەنگ ژ دەقین چەکی سڤک
ھات، تژی مەیدانی کەلەخکرن)) (ھ:ژ، ل48).

ئەركى شعریەتی: (گورگین ھار بەزینە کۆمین
گوندیان). فریکەری پەیفا (گورگ) وەك کود و
جەقەنگ بکارھینایە، بۆ پتر روونکرنا پەيامی بۆ ھزرا
وەرگری، چونکە (گورگ) کودەکی ھەقپشکە د ناڤبەرا
فریکەری و وەرگریدا ئەقەژی ئاماژەکرنا بۆ بی
وژدانی و دراندیەتیا دوژمنی، ئانکو لەشکەری
داعشان، کو ب رپکا دروستکرنا وینەکی چەقەنگی
زۆری سەرنجراکیش (گورگین ھار بەزینە کۆمین
گوندیان).

ئەركى میتازمان: (ژن و زارۆ جوداکرن، ملین
زەلامان دانە ئیک، دگەل بانگی ئەلاھوئەکبەر... تژی
مەیدانی کەلەخکرن). واتا لەشکەری داعشان
ھیرشکریە گوندی ژن و زاروک ژ زەلامان جوداکرینە،
ھەمی زەلامی گوندی ب ریزکریە و ل گەل گوتنا
(ئەلاھوئەکبەر) وەك کود بۆ ئەنجامدانا کوشتنا
خەلکی بکارھینایە، ئەوژی ب دەنگەکی بلند گوتیە و

مروخی د شیوی شلەکی یان کەرەستەکی مادیددا
ھاتیە بەرجەستەکرنا، مەبەست شەپرزەبی و نە
ئارامیا بارودوخی دەروونیە.

ئەركى بۆقەگەری: (دەنگی چەکی سڤک دگەل
ھەوارەکی ژ لاتین چیاپی گەھشتە دیوانا وان).
ئاماژەبی بۆ وان کاودانین ل چارچوخی چیاپی شنگال
دەینە روویدان، ئەوژی ھیرشکرنە داعشان بۆ سەر
دەقەر و گوندین ل دەورووبەری چیاپی.

ئەركى ئاگەھدارکرنی: (خوہ خلاس بکن، دوژمن یی
بسەر چیاپی دکەقت). ئاگەھدارکرنا خەلکیە کو
پیدقیە خۆرزگاریکەن بەری دوژمن بگەھیتە چیاپی.

ئەركى شعریەتی: (ھەوار و قریبین ژن و زارۆیان
بسەر دەنگی چەکی کەتن. ژۆردا وەك پەزی گورگ
کەتینە ناف). ب رپکا ئەركى بۆقەگەری فریکەر
وینەکی زۆری جوان و کاریگەر بۆ وی رەوشا دژوار و
نەخوش یا کو ژن و زاروکی ئیزدیان تووش بووی
دەمی لەشکەری داعشان ھیوشکری، د قی وینەیدا
ژن و زاروک ب پەزی لیکچواندینە و لەشکەری داعش
ب گورگین برسی و درندە لیکچواندینە دەمی
دکەقیتە د ناف پەزیدا.

ئەركى بۆقەگەری: (ب پاناتیا چیاپی دا بژالە بوون.
جەنگاوەران خوہ ب لاتین چیاپی دا بەردانە خواری).
بەرفرەھیا چیاپی شنگال ئەو چارچوڤ و ژینگەھە یا
کو ل دەمی ھیرشکرنە داعشان خەلک تیدا بەلاقە
بووی و ھەر کەسەک ب رەخەکیفە چووی ب ئارمانجا
خۆرزگارکرن ژ دەستین داعشان. ھەردیسان ئەو
چارچوخی جەبی بوو یی بەرەقان و شەرقانین
ئیزدیان بەرەقانی ژ گەل و ئاین و ھەبوونا خۆ دکر.

ئەركى ئاگەھدارکرنی: (شەرفەدین ب پاریزن خوہ
لەر بگرن شەری مان و نەمانی یە). جەختکرنا ل
سەر ھوشداریکرن و سەرنجراکیشان و کارتیکرنییە
ل سەر وەرگری، فریکەر پەياما ئاگەھداری بۆ
وەرگری فریدکەت؛ داکو ھانبدەتە بەرەقانیکرنی و
خۆراگرتنی بەرامبەر ھیرشین داعشان؛ چونکە ب

ئیک ژ کریارین دراندانه یین دوژمن پئ رابووی جودا کرنا کچ و ژن و زارکانه ژ زه‌لامان و ههر هنده‌ک ژ وان به‌ره‌ف جهه‌کی جودا برن.

ئهرکی شعریه‌تی: (جه شر بوو، سهر شور بوون، هزر هاربوون. ده‌نگی په‌قینا چه‌کین گران هه‌موو کرنه کپقریشک). ب ئارمانجا گه‌هاندنا په‌یامی چه‌ند وپنه‌ک هاتینه بکارهینان، وه‌ک خواستنا ساخله‌تا (شربوون) ئی کو تاییه‌ته ب زینده‌وه‌رانقه ده‌می بی هیز و لاواز دبن ژ لقینی د راوه‌ستن و شیان بۆ ئه‌نجامدانا هیچ کاره‌کی نابن. ب هه‌مان شیوه (هاربوون) ساخله‌ته‌کا تاییه‌ته ب مروف و گیانه‌وه‌ران یین زیده لقوق، لی وپنی (سهر شور بوون) درکه بۆ هه‌ستکر ب شه‌رمزاری یان لاوازی به‌رامبه‌ر ئه‌و روویدانا رووده‌ت. دیسان وپنی لیکچواندنئ (ده‌نگی په‌قینا چه‌کین گران هه‌موو کرنه کپقریشک) مه‌به‌ست ده‌می گوهل ئیزیبوونا ده‌نگی چه‌کی گرانئ دوژمنی بووی ژ ترساندا وه‌ک گیانه‌وه‌ری ترسنوک کپقریشی لیهاتن، د گهل هه‌بوونا هه‌فته‌ریبا ئاسوی یا خودان ریتمه‌کا جوان و سه‌رنجراکیش ل ده‌می خواندنئ ب تاییه‌تی ژی ل ده‌ستپیکئ.

ئهرکی سه‌ره‌کی: ئارمانجا سه‌ره‌کی ژ ئهرکی شعریه‌تی به‌رچا‌فکرنا لایه‌نین جوان و ئیستاتیکین د ناف په‌یامی‌دایه، هه‌روه‌ک قئ په‌یامی هژماره‌کا وینان خو داینه ئیک بۆ راگرتنا ئهرکی شعریه‌تی، زیده‌باری ئاماده‌بوونا تاییه‌تمه‌ندیا هه‌فته‌ریبا ئاسوی کو ژ لایئ خو‌فه ئهرکی شعریه‌تی ئاشکرا‌دکه‌ت ب تاییه‌تی ژی د پیکهاتین (جه شر بوو)، (سهر شور بوون)، (هزر هاربوون) دا کو ب خواندنا وان ئیکسه‌ر هزرا خوانده‌قانی به‌ره‌ف وی هه‌لوپستی دچیت یئ نقیسه‌ری دقیت کارتیکنئ ل سه‌ر وی بکه‌ت، کو ئه‌و د حاله‌ته‌کی ده‌روونیی شه‌پرز و ترسپیدا بوون. ژ لایه‌کی دیقه راسته ب گیانه‌وه‌ری کپقریشک د ترسپیدا لیکچواندینه، به‌لی وپنه‌کی زوری کاربگه‌ر و

هه‌می پیکه‌ک کوشتینه و کرینه که‌له‌خ، پتیریا خه‌لکی هاتیه کوشتن زه‌لام بوون.

ئهرکی شعریه‌تی: هه‌بوونا وپنی خواستنی (ده‌نگ ژ ده‌قین چه‌کین سقک هات)، چونکه ئه‌ندامی (ده‌ف) کو ب تنی گریدایه ب مروف و گیانه‌وه‌رانقه، به‌لی بۆ تشته‌کی بی گیان هاتیه خواستن، ئه‌فجا بکارهینانا وینان ئامازه‌به بۆ هه‌بوونا ئهرکی شعریه‌تی د ناف په‌یامیدا، مه‌به‌ست بکارهینانا چه‌کیه ژ بۆ کوشتن و تالان و وپراکرنا خه‌لکیه.

ئهرکی سه‌ره‌کی: ئهرکی میتازمان یئ سه‌ره‌کیه؛ چونکه ئهرکی شعریه‌تی ژ بۆ پتر ب هیزکرن و راگرتنا ئهرکی میتازمانی کارکریه، هه‌روه‌سا فریکه‌ری چه‌وانیا هیزکرن و سه‌ره‌ده‌ریا دراندانه و بی وژدانانه یا داعشان ل گوند و باژیرین ئیزدیان و شیوازی کوشتن خه‌لکی ب تاییه‌ت زه‌لامان ب ریکا دوو وپنین کاربگه‌ر وه‌سفکریه، له‌ورا ب دیتنا مه ئهرکی میتازمانی ده‌یامیدا زالتره.

6. **ئهرکی شعریه‌تی:** ((ئاوازی کهر ب و کینی ژ ده‌نگی ئیکی بلندبوون. که‌چ و ژن و زارۆ ههر هنده‌ک ب جهه‌کی فه برن. جه شر بوو، سهر شور بوون، هزر هاربوون. ده‌نگی په‌قینا چه‌کین گران هه‌موو کرنه کپقریشک)) (ه:ژ، 134).

ئهرکی شعریه‌تی: (ئاوازی کهر ب و کینی ژ ده‌نگی ئیکی بلندبوون). د راستییدا کهر ب و کین وه‌ک هه‌سته‌کا مه‌عه‌وی چ ئاواز نین، به‌لکو ئاواز تاییه‌ته ب ره‌گه‌زین موزیکه‌ و دبنه ئه‌گه‌ری ئازراندنا هه‌ستان، ل قیره بۆ هه‌ستا توره‌بوونی هاتیه خواستن ژ ئه‌نجامی هه‌لوپستی نه‌خوشی تووش بووینی. واته فه‌گیرانا روویدانان ب شیواز و زمانه‌کی کاربگه‌ری پری وپنه و په‌یقین دووباره‌کری یین ئامازی دکه‌نه گرنگیا وان ل ده‌ف فریکه‌ری دبنه ئه‌گه‌ر ئهرکی زمانیی شعریه‌تی ب فه‌گیرانی رابیت.

ئهرکی میتازمان: (که‌چ و ژن و زارۆ ههر هنده‌ک ب جهه‌کی فه برن). سالو‌خدانا جودا‌کرنا خه‌لکیه، واته

ليستا په‌راویز و ژیده‌ران

*پراگماتیک: کومه‌کا څه‌کولینېن لویکیین زمانفاینه و څه‌و څه‌کولینه یا کو گرنگیی ب بکارهینانا زمانی و ناریشا گونجاندنې د ناقبه‌را دهربرینېن جه‌څه‌نگی و کونتیکستین بؤقه‌گری و جهی و نوبیوونې و مروفايه‌تییدا ددهت. هه‌روه‌سا څه‌و څه‌کولینه یان پسرپوریه یا کو دکه‌څیته ل ژیر سیبه‌را زمانفاینې و زیده‌تر گرنگیی ب بکارهینا زمانی د گه‌هاندنیدا ددهت، یان تیگه‌هی و یین گشتی: څه‌کولینا په‌یوه‌ندیا زمانی د کونتیکستیدا دکهت. بؤ پتر پیزانینان بنیره: بلانشیه، فیلیب (2007) التداولیه من اوستین الی غوفمان: ترجمه: صابر الحباشه، ط 1، سوریه: دار الحوار للنشر والتوزیع.

** ل ساللا (1908) څی ژدایکبویوه. ل زانکویا سوربون خواندیه، پاشی وهک ماموستا ل کولیژا خواندنې بلند کارکریه و بؤ کولومبیا، ل ساللا (1974) څی هاتیه څه‌گوه‌استن داکو وهک ماموستایې زانستی زمانفاینې و سه‌روک به‌شی زمانان کاربکهت. جاره‌کا دی زفری په‌یمانگه‌ها لې خواندی ل پاریس، زیده‌باری څه‌ندامبوونا وی ل څه‌کادیمیا دانیمارکی و فره‌نسی.

*** زمانفانگه‌کی فره‌نسی هه‌څچه‌رخه، هژماره‌کا په‌رتوکان دانینه، ژ وان ژی (کلیل بؤ زمانفاینې/1968) و (ده‌رازینکه‌ک بؤ سیمپولوژیایی/1870) و (گه‌هاندنا شعری/1969) و (ناریشین تیوری یین وهرگیرانې) (گالیمار/ 1963) و (میژویا زمانفاینې ژ ده‌سستیکی هه‌تاکو سه‌دی بیستی/1974).

**** (رومان اوسیبوفیتش یاکوبسن) ل (1896) څی ژدایکبویوه. ل موسکو ل ساللا (1982) څی مریه. زانایه‌کی زمانیه و ره‌خنه‌گره‌کی څه‌ده‌بی روسیه (1896/1982) ژ رابه‌رین قوتابخانا فورمالیستین روسیه. څیک ژ گرنگترین زانایین زمانی ل سه‌دی بیستی بوو، ژبه‌ر کارین وی یین پیښه‌نگانه د پیښه‌برنا شروه‌کرنا پیکهاتا زمانی و شعری و هونه‌ریدا. بؤ پتر پیزانینان بنیره: یاکوبسون،

سه‌رنجراکیشه؛ چونکه ده‌می خوانده‌قان باش هزرین څو د وی هه‌لوپستی ته‌نگاف و زوری به‌رته‌نگدا دکهت، څیکسه‌ر څه‌و هه‌لوپست د میښکی ویدا دروستدبیت و دی بیژیت خودی هاریکاری وان بیت ب راستی هه‌لوپسته‌کی نه‌خوشه.

څه‌نجام

- څه‌رکین زمانی د پروسیسا په‌یوه‌ندیکرنیدا/گه‌هاندنیدا روله‌کی زیده‌گرنګ و هه‌ره سه‌ره‌کی دگیرن؛ چونکه هه‌می پیکه‌وه‌ک څه‌ندامین جه‌سته‌کی ته‌مام کاردکهن و هه‌ر څیک ژ وان یی دی ته‌مامدکته و بی هه‌بوونا څیک ژ وانا، دی بیته څه‌گره‌ی په‌یدا بوونا له‌نگی و کیماسی د گه‌هاندنیدا و گه‌هاندن ب دروستی رولی څو بجه‌ناهییت.

- مه‌به‌ست ژ څه‌رکین زمانی څه‌و رولن یین کو ژ څه‌نجامی کارلیکا د ناقبه‌را فاکته‌رین پروسیسا گه‌هاندنیدا دروستدبن، څه‌وژی څه‌رکین فریکه‌ری هه‌لچوون/ده‌ریرینه و څه‌رکین وهرگری تیگه‌هاندن و کارتیکرنه و څه‌رکین په‌یام یی رادبیت څه‌رکه‌کی څیستاتیکیه و څه‌رکین که‌نالی گه‌هاندنې پاراستن و به‌رده‌وامیدانه ب پروسیسا گه‌هاندنییه، به‌لی څه‌رکین چارچوڅی څه‌گه‌راندنه بؤ ژینگه‌ه و ژيوار و ده‌م و چارچوڅی روویدانایه.

- ب مه‌به‌ستا گه‌هاندنا په‌یاما نقیسه‌ری هه‌می څه‌رکین زمانی هاتینه بکارهینان، چیدبیت د څیک په‌یامیدا زیده‌تر ژ څه‌رکه‌کی به‌پته‌څه‌دیتن، به‌لی څه‌ف هه‌می څه‌رکه‌ بؤ خزمه‌تکرن و ب هیژکرن و راگرتنا څه‌رکین زال کاردکهن، څانکو رولی وان یی لاه‌وه‌کییه به‌رامبه‌ر څه‌رکین زال، څه‌څه‌ژی ل دویف وی فاکته‌ری دمینییت یی کو په‌یام جه‌ختی ل سه‌ر دکهت، څانکو زیده‌تر گریډای مه‌به‌ستا سه‌ره‌کیا نقیسه‌ریه ژ دارشتن و فریکرنا وی په‌یامی.

- رومان (1988) قضايا الشعرية: ترجمه: محمد الوليهار، عبد القادر (2014) محاضرات في لسانيات النص- مستوى ومبارك حنون، ط 1، الدار البيجاو: دار توبقال للنشر. السنة الاولى ماستر، جامعه قاصدي مباح و رقله، كليه ****
 نمونه: شيوه كي ساديه بو پروسيسا الاداب واللغات.
- پهيوه نديكرنئ/گه هاندنئ، كو ب شيوئ ويئنه يان فولالمغزاوي، يوسف (2014) الوظائف التداولية واستراتيجيات
 فاكته رين پهيوه نديكرنئ و زنجيره بوون و پهيوه نديا د التواصل اللغوي في نظرية النحو الوظيفي: ط 1، عمان:
 ناچهرا واندا نيشان ددهت. نمونان مفايه كي مه زن هه يه؛ عالم الكتب الحديث.
- چونكه نه و بابه تي ده يتنه به حسكرن ب ريكه كا ريكخستلي شيخ، عبد الواحد حسن (1999) البيدع والتوازي
 و ريكيويك ويئنه دكهت، واته ره هه نديئ وي بابه تي ب :ط 1، مصر: مكتبة ومطبعة الاشعاع الفنية.
 شيوه كي ساده بهرچا دكهت. المسدي، عبد السلام (د/ت) الاسلوبية والاسلوب: ط 3، تونس:

 زانايه كي دهرووني و زمانئي الدار العربيه للكتاب.
- نلمانيه (1963/1879). ل نه كاديميا هنگاريا زانستين كه، فاطمة الطبال (1993) النظرية الاسلوية عند رومان
 نه ندام بوو. ل (1918) ئ به حسني نه ركين زمانئ د جاكوبسون: ط 1، بيروت: المؤسسة الجامعية للدراسات
 رهوشه نيبيريا روژنافاييدا كربه. نهوي نه ركين زمانئ ب والنشر والتوزيع.
- تنئ د سئ نه ركاندا سنوردار كرينه، نه ركنئ ده ربرينئ ذريل، عدنان (2006) اللغة والاسلوب - دراسة: الطبعة الثانية
 هه لچووني گريداي فاكته ري فريكه ري و نه ركنئ كارتيكرا منقحة، الاردن: دار مجدلاوي للنشر والتوزيع.
 ناگه هداركرنئ ب فاكته ري وه رگريقه گريدايه و نه ركه حوش، رابح (2009) اللسانيات وتحليل النصوص: ط 2، اربد:
 نوينه رايه تيكرنئ ب فاكته ري بو فقه گريدايه. عالم الكتب الحديث.
- ****
 هه فته ريبي: زارافه كي كه فته و د هه مان ده مدا بيومزير، الطاهر بن حسين (2007) التواصل اللساني والشعرية:
 نويه زي، كول سهر ده ستئ ره خنه گرين نه وروپي هه ر ژ مقاربة تحليلية لنظرية رومان جاكوبسون: ط 1، الجزائر:
 7هوانبيزيا كه فن و ب تايهت زلايئ قه شه (روبرت لوپ الدار العربية للعلوم- ناشرون منشورات الاختلاف.
- Robert Loth) په يدا بوويه، ده من ب شروهه كرخلما موشي، حميد (2013) اليات الشعرية بين التواصل
 ناياتين ته وراتئ و شعران وهك "سفر اشيعا وايوب"ئ والتحديث- مقاربة تشريحية لرسائل ابن زيدون (463هـ):
 رابووي و د سئ شيوه ياندا ديار كرينه: هه فته ريبا هه فواتا :ط 1، الاردن: عالم الكتب الحديث.
- و دزيهك و ل دويقيكيووني، به لئ (ياكوبسن) تيغه هجمداوي، جميل (2015) التواصل اللساني والسمائي والتربوي:
 هه فته ريبيبي ييشئيخستيه، ده من فه كولين ل سهر :ط 1، المغرب: مؤسسة المثقف العربي.
 شعرين (بو و بودلير و بلاك) ي كرين، ديسان ده محواس؛ هادي، علي حلو و خالد خليل (2018) نظرية التواصل
 چه ندين گوتار ل دور تيغه هه فته ريبيبي ده ريخستين بحث في الاصول والتصورات: May 14،
 و، پشتبه ستن ل سهر فه كولين و تيبينين (هوبكنز) كرى. <https://www.ResearchGate.net>
- بو پتر پيزانينان بنيره: الشيخ، عبد الواحد حسن (1999) ام، محمد (2003) تحليل الخطاب الادبي على ضوء المناهج
البيدع والتوازي: ط 1، مصر: مكتبة ومطبعة الاشعاع الفنية. النقدية الحدائبة- دراسة في نقد النقد: دمشق: منشورات
 ابراهيم، حه سن (2019) كوجو فهرانا رهش (رومان): چاپا اتحاد الكتاب العرب.
- ئيكي، هه ولير: چاپخانا روژه هلات. فتحى، عيسى (2015) الوظيفية التليفية للافعال المزيد في سور
القصص (دراسة اسلوبية): جامعة الجزائر بن يوسف بن

خدة: كلية العلوم قسم اللغة والحضارة العربيقمهت، ژيمان صبري؛ محمه‌د، عسمهت مه‌حموود(2021) والإسلامية. نه‌ركين زمانى د سترائين كه‌نالى (پيلستانك)دا: گوفارى
مرتاض، محمد (2016) مفاهيم جمالية فى الشعر العربى القديم، نه‌كاديمى كوردي، ژماره(47)، هه‌ولير: گوفارىكى
محاولة نظرية وتطبيقية: ط1، الجزائر: دار هومة للنشر نه‌كاديمى و زانستى وه‌رزيبه، چاپخانه‌ى زانكوى والتوزيع.
سه‌لاحه‌ددين.
مصلوح، سعد (1984) الأسلوب - دراسه لغويه احصائية: گيلاكوبسون، رومان(1988) قضايا الشعرية: ترجمة/ محمد الولي
القاهره: دار الفكر. ومبارك حنوز، ط1، الدار البيضاء: دار توبقال.

الخلاصة

ان عمليه التواصل كضرورة اسياسية فى الحياة. أصبحت مرتكزا مهما لدى الكثير من الباحثين. حيث قام المنظرون بوضع عدد كبير من نظريات التواصل وفي مجالات متعددة. وبسبب الدور المهم والاساسي للغة والوظائف التى تؤديها فى هذه العملية بهدف تنفيذ واتمامها بالشكل الصحيح. ايضا كانت دراسة اللغة من الامور و القضايا المهمة بهدف اظهار الوظائف اللغوية التى تؤديها فى هذه العملية، وذلك باعتبار اللغة من اقوى واوسع ركائز التواصل/الاتصال بين البشر، ولذلك حاول الانسان وبشكل مستمر ان يطور من اساليب وطرق هذه العملية مع الاخرين من حوله الى ان وصلت عند اللسانيين. فقد وضعوا نظريات في مجال التواصل اللغوي. ومن بين تلك النظريات هى نظرية الوظائف اللغوية لرومان جاكوبسن. وقد وضعها بهدف الاعلاء من شأن اساليب وطرق قيام اللغة بدورها فى عمليه الاتصال/التواصل الفعال. وتكمن الاهمية قيام (جاكوبسن) بوضع نظرية الوظائف اللغوية من اجل التركيز على أدبية الأثر الأدبي فى العملية التواصلية. وقد قسمها الى ستة عناصر رئيسية بحيث ان كل عنصر من عناصر التواصل يؤدى الى تكوين وظيفة لغوية معينة. وهي كالتى: المرسل وظيفته الانفعال/التعبير، والمرسل اليه وظيفته الافهاميه/التأثير، الرسالة وظيفتها الشعرية/ الجمالية، المرجع/السياق وظيفته المرجعية/الاحالة، اما وظيفته قناة الاتصال/التواصل الانتباهيه، المحافظه على عملية التواصل، الشفرة وظيفتها الميتالغه/اللغة الواصفة. وبالتالي الهدف من الوظيفة الشعرية عند (جاكوبسن) اللغة الأدبية هى لغة متفردة بذاتها لها قيم جمالية خاصة تختلف عن اللغة اليومية العادية، بالاضافة الى اظهار القيم الجمالية الموجودة فى النص الأدبي من خلال الصور الفنية كالتشبيه والاستعارة وخاصة التوازي...الخ.

الكلمات المفتاحية: النظرية، اللغة، اللسانيات، الوظيفة، العناصر، التواصل.

A CRITICAL STUDY OF THE NOVEL KOJO ACCORDING TO ROMAN JACOBSON'S THEORY OF LINGUISTIC COMMUNICATION.

HAMDYA HASSAN MOHAMMED and IMAD WISSI KHALED

Dept. of Kurdish Language, College of Languages, University of Duhok, Kurdistan Region-Iraq

ABSTRACT

The process of communication as a basic necessity in life. It has become an important focus for many researchers. Theorists have developed a large number of communication theories and in various fields. Because of the important and fundamental role of language and the functions it performs in this process in order to implement and complete it correctly. Also, the study of language was one of the important matters and issues with the aim of showing the linguistic functions that it performs in this process, considering language as one of the strongest and broadest pillars of communication /communication between humans, and therefore man has continuously tried to develop methods and methods for this process with others around him until that It reached the linguists who developed theories in the field of linguistic communication. Among those theories is Roman Jacobsen's theory of linguistic functions. It was developed with the aim of raising the level of the methods and methods for the role of language in the effective communication/communication process between human beings. The importance lies in the fact that Jacobsen developed the theory of linguistic functions in order to focus on the literary impact of the literary process in the communicative process. He divided it into six main elements, so that each element of communication leads to the formation of a specific linguistic function. They are as follows: the sender is the function of emotion /expression, the addressee is his conceptual/impact function, the message is his poetic/aesthetic function, reference /context is his reference /referential function, and the channel of communication /attentional communication, maintaining the communication process, the code is its metalanguage/descriptive language. Thus, the goal of the poetic function of Jacobsen is that the literary language is a language that is unique in itself and has special aesthetic values that differ from the ordinary everyday language. In addition to showing the aesthetic values found in the literary text through artistic images such as simile, metaphor, parallelism...etc.

KEYWORDS: The theory, language, linguistics, function, elements, communication.